

КОЛЕЖ ПО ИКОНОМИКА И АДМИНИСТРАЦИЯ
П Л О В Д И В

Студентска научна конференция
на тема:

УСЛОВИЯ И ПРЕДПОСТАВКИ
ЗА УСПЕШНАТА ИНТЕГРАЦИЯ
НА БЪЛГАРИЯ
В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

10 май 2008 г.

Пловдив

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател:

проф. дин Тончо Трендафилов

Заместник-председател:

проф. дин Велчо Стоянов

Членове:

доц. д-р Георги Манолов

гл. ас. Иван Петров

Ивелина Хотова

Марина Тодорова

РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

проф. д-р Тончо Трендафилов

доц. д-р Георги Манолов

гл. ас. Иван Петров

Ивелина Хотова

ВСТЪПИТЕЛНИ ДУМИ

на председателя на Настоятелството на КИА –
проф. Тончо Трендафилов,
при откриване на студентската научна конференция

Една от най-приятните изненади в рамките на инициативата на ръководството на Колежа по икономика и администрация за тържествено честване на петата годишнина на частното висше училище беше проведената студентска научна конференция на тема: „Условия и предпоставки за успешната интеграция на България в Европейския съюз“. Тази конференция беше показателна в много отношения: **първо**, тя показва естествения стремеж на най-изявените студенти да излязат извън рамките на задължителната учебна програма и да вземат участие в дискусиата за настоящето и бъдещето на своята Родина, и **второ**, да предложат свои отговори на въпросите за интеграцията на България в ЕС. И в двата случая се срещаме със засиления научен интерес на водещите студенти, които отлично разбират, че ръководен принцип на образованието в условията на комуникационната революция и глобализацията не е зубренето на принципа „повторението е майка на знанието!“, а подготовката за „**учение през целия живот**“ – принцип, който предполага способността да овладяваш самостоятелно всичко ново и перспективно, което ни предлага науката, поне в сферата на професионалноориентираните интереси!...

Бяха представени 20 кратки писмени доклада, по които се разгърна оживена дискусия.

В студентската конференция активно участие взеха председателят на Настоятелството – проф. дин Тончо Трендафилов, заместник-председателят на Настоятелството – проф. дин Велчо Стоянов, и деканът – проф. дин Асен Конарев.

В приветствието си към участниците в конференцията председателят на Настоятелството припомни казаното погоре и поздрави студентите за верния избор на значима за страната ни и за тяхното собствено бъдеще тема.

Радостен факт беше, че студентите докладчици съумяха ясно и точно да представят накратко съдържанието на своите доклади и да отговорят на поставените въпроси. Приятно беше да видиш как самите студенти провокират отговорите на трудни въпроси, засягащи природата на европейската интеграция, глобализацията в планетарен и регионален аспект, както и готовността на страната ни да отговори на критериите за пълноценна интеграция като равностоен партньор на високоразвитите страни, представляващи ядрото на ЕС! Тъкмо в това отношение участието на преподавателите беше особено полезно: първо, защото те провокираха дискусията с насочващи въпроси, и второ, успяваха да разширят и конкретизират отговорите, като подчертаваха добрите изяви и внимателно даваха насърчителни оценки на колебливите или неточни отговори с явната цел да се разширят и обогатят знанията на студентите по темата. Добра илюстрация на тази особеност на дискусията беше например отговорът на въпроса на за собственика на реалния банков капитал. Студентката докладчик представи доста компетентно сделките на борсата и природата на търговията с ценни книжа в условията на съвременната финансова революция и електронните пари, но се затрудни да отговори на въпроса за реалния собственик на парите, с които оперират банките. Репликата на председателя на Настоятелството, че реалният собственик на този капитал са спестителите – вложителите на депозити, приятно изненада участниците в конференцията.

Разширяването на знанията по този път беше една от най-приятните страни на студентската дискусия, която донесе много положителни емоции и на студенти, и на преподаватели.

Имаше, разбира се, и не особено успешни участия на отклоняващи се от основната тема изложения или недобре защитени авторски тези. Но като начало това беше студентска проява, която заслужава най-висока оценка.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Аспекти на икономическата интеграция на страните от Европейския съюз <i>Райна Бонева</i>	7
2. Европейска интеграция на регионалната структурна политика <i>Минка Комперджиева</i>	18
3. Европейският съюз и светът. Външна политика на Европейския съюз <i>Гергана Христозова</i>	29
4. Европейската интеграция на Република България в сферата на социалната политика <i>Райна Манолова</i>	40
5. Европейската интеграция на Република България <i>Даниел Русев</i>	52
6. Демократичното европейско гражданство и ролята на образованието <i>Бояна Данчева</i>	63
7. Структура и елементи на системата по качеството съобразно с европейските изисквания <i>Елена Коемджиева</i>	76
8. Българската фондова борса – съставна част на европейския финансов пазар <i>Ралица Николова</i>	84

АСПЕКТИ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Райна Бонева
специалност „Стопанско управление“

Думата „интеграция“ има латински произход и буквално означава „възстановяване на нещо в неговата цялост“. Ако сътрудничеството между страните означава съгласуване на техните интереси, то интеграцията е процес на по-голяма загуба на суверенитетност на държавите, защото е налице сливане на техните интереси.

През втората половина на ХХ век се развива нова форма на интернационализация на стопанския живот в определени географски райони. Трайно навлиза понятието „интеграция“. Като форма на икономическо въздействие тя създава по-благоприятни условия за овладяване на изгодни позиции в световното стопанство и в международните отношения. На практика интеграцията се развива като стопанско-политически обединения на базата на междудържавни споразумения. С понятието „интеграция“ се характеризира голямото разнообразие от връзки на взаимна зависимост и преплитане на обществените отношения в група държави. Интеграцията е свързана с преднамерени действия и с целенасочена политика на правителствата на държавите за договаряне на обществен живот. Още от самото начало постепенно се премахват пречките във взаимната търговия.

Действителната интеграция се постига при пълна свобода на движението на основните фактори на производство в общността. Чрез създаване на по-голям многофункционален пазар се постигат по-мощно производство, по-висока производителност и ефективност, по-големи изгоди от участието в международното разделение на труда и по-силно икономическо и политическо влияние върху процесите в международната система.

Първите опити за по-рационално използване на ресурсите, с които разполагат групи държави, са направени през 40-те и 50-те години на ХХ век. През 1948 г. е създадена Ор-

ганизацията за европейско икономическо сътрудничество, която има основна задача да администрира отпуснатата от САЩ помощ по плана „Маршал“ за икономическо възстановяване на Европа след Втората световна война. Мащабен опит за ограничаване на протекционизма в международната търговия е направен със създаването на ГАТ – Общото споразумение за митата и търговията, през 1948 г.

През 1949 г. Съветският съюз и някои източноевропейски държави създават Съвет за икономическа взаимопомощ.

През 1951 г. е създадено Европейско обединение за въглища и стомана, което е международна организация от нов тип. Тогава Франция, Западна Германия, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург доброволно предоставят управлението на предприятията си за добив на въглища и стомана на наднационални организации. По този начин те ограничават суверенните си права върху тези отрасли в своята икономика и ги делегират на международни органи. Този ход става първообраз на Европейската икономическа общност и на днешното ѝ продължение – Европейския съюз.

През 1957 г. са учредени Европейска икономическа общност и Европейска общност за атомна енергия.

През 1959 г. е подписана Стокхолмската конвенция, с която се създава Европейската асоциация за свободна търговия.

Днес процесът на регионалната икономическа интеграция има по същество всеобхватен характер. Той протича както в групата на промишлено развитите страни, така и в групата на развиващите се, а също и на трансформиращите се постсоциалистически държави. Вътрешното съдържание на регионалната икономическа интеграция е единно, макар че върху нейното развитие в отделните териториални сектори на световното стопанство оказват влияние фактори от историческо, социално, културно-цивилизационно естество. Процесът на регионалната икономическа интеграция най-често се институционализира чрез подписването на съответни договори между заинтересованите страни и създаването на международни организации.

От средата на XX век до днес процесът на регионалната икономическа интеграция не само се разпростира върху нови териториални сектори на световното стопанство, но

отбелязва значителна еволюция: задълбочава се интеграционното взаимодействие между страните партньори; усъвършенства се методът на интеграцията; преодоляват се дезинтеграционните тенденции в някои общности; формулират се някои по-високи цели на интеграционно строителство.

От 1.1.1999 г. Европейският съюз се превърна в икономически и валутен съюз, в който в началото влязоха единадесет от петнадесетте членки.

Успехът в изграждането на икономическия съюз с участието на страните от даден интеграционен регион предполага висока степен на тяхната политическа хомогенност, готовност на тези страни съвместно да формулират целите на тяхното стопанско и социално развитие, обща воля последователно да провеждат мерките по създаване на съюза.

Най-високо равнище на интеграция се постига в рамките на политическия съюз. При него се осъществяват общи политики във всички области на обществения живот. Отделните страни влизат в качествено ново обединение на държави. В него те губят своята самостоятелност. Съгласно с договорите от Маастрихт и Амстердам в Европейския съюз протичат процеси на трансформирането му и в политически съюз.

Пълната (тоталната) икономическа интеграция изисква цялостна интеграция на икономическата политика на страните участнички. Както формулирането, така и провеждането на тези политики преминава в изключителната компетентност на институциите на интеграционната общност. Единната общностна политика означава, че интеграционният процес не е оставен само на действието на пазарните сили, а целенасочено се регулира съгласно с цели и приоритети, установени от съответните наднационални институции.

Преходът към пълна интеграция изисква висока степен на готовност на отделните държави да жертват своя стопански суверенитет в интерес на общи цели. В този смисъл солидарността на страните членки на дадена интеграционна общност е от изключителна важност. На стадия на пълната икономическа интеграция институционализираната координация на наднационалните икономически политики вече не е достатъчна. При изграден пълен икономически съюз интег-

рационната групировка на практика функционира като единно икономическо пространство.

Основните фази на икономическата интеграция са:

- Взаимодействие – при тази фаза просперитетът на икономиката започва да зависи все повече от процесите, които се развиват в икономиките на другите страни;

- Взаимозависимост – икономическият просперитет е взаимно зависим до такава степен, че, ако някоя държава вземе решение да осигури предимства за своите национални предприятия за сметка на чуждестранните, това може да доведе до търговски загуби и за едните, и за другите;

- Интеграция – в тази фаза се изгражда определена обща политика или се взема определено регулативно решение, с което се формализира общността на интересите.

На равнище зона за свободна търговия и митнически съюз се наблюдават основни резултати:

- Нараснала ефективност на производството благодарение на увеличената специализация;

- Увеличени равнища на производството в резултат на по-добра експлоатация на икономиките поради нарасналия размер на пазара;

- Подобрена международна пазарна позиция поради по-добрите условия за търговия;

- Промени в ефективността в резултат на конкуренцията между фирмите;

- Промени в стойността и качеството на производствените фактори поради технологични промени.

При по-напреднала икономическа интеграция се наблюдават следните резултати:

- Намаляване на разходите в резултат на координиране на паричната и фискалната политика;

- Постигане на по-добри макроикономически показатели в резултат на обединяване на усилията на държавите участнички.

Икономическата рамка на интеграцията може да бъде разгледана като сбор от правила и принципи за осъществяване на съответни общественно-икономически функции в допълнение на основните икономически правила.

Основните елементи на икономическата рамка са:

– Ръководните принципи – те определят естеството на желанието икономически ред. Те стават водещи с нарастването на амбициите за интеграция;

– Етапите на интеграцията – свързани са с основните икономически свободи и въвеждането на обща политика;

– Целите – могат да бъдат икономически, политически и културни;

– Икономическите правомощия – те се предоставят на интеграционната общност и могат да бъдат изброени подробно в договора или да бъдат посочени най-общо.

Преходът от един стадий на интеграцията в друг не се осъществява автоматично. Историческият опит на Европейският съюз дава редица доказателства, че преминаването към всеки следващ стадий е резултат от сложни продължителни преговори между страните членки. В хода на тези преговори се съгласува политическата воля на партньорите, постигат се необходимите политически компромиси, прилагат се съответни програми за действие и т.н.

В основата на задълбочаването на международното разделение на труда в съвременното световно стопанство си проправят път тенденции на интернационализация и глобализация на процесите в обществения живот. На този фон се открояват общности от държави, обособени от действието на географски, политически, икономически и културни фактори, в рамките на които се осъществява по-интензивна интернационализация на обществения живот и се стига до висока степен на преплитане и взаимна зависимост на процесите между държавите членки и кандидат-членки на Европейския съюз. Наблюдава се голямо разнообразие във формите и степените на интеграция. Историческият опит позволява да се открият зоната за свободна търговия, митническият съюз, общият пазар, икономическият и валутният съюз и политическият съюз. Засега най-разпространена форма на интеграция са зоните за свободна търговия.

Единствено Европейският съюз носи характеристиките на икономически съюз и белезите на политически съюз.

На 7.11.1992 г. в холандския град Маастрихт министрите на външните работи и финансистите на страните от европейската общност подписват Договор за създаване на Евро-

пейски съюз. Ратифициран от страните членки, той влиза в сила от ноември 1993 г. С това е завършен важен етап в изграждането на Европейския съюз. Претворяването в практиката на интеграцията на този договор означава навлизане на Европейската общност след 1993 г. в нов етап от нейното развитие. В конкретния текст на договора се съдържа постановката „ново стъпало в осъществяването на все по-тесния съюз на европейските народи“ (1: 104). Договорът от Маастрихт се оценява като „историческо събитие, жалон по пътя на европейското единение“ (1: 104).

Договорът от Маастрихт е краен резултат от огромна предварителна работа, извършена от Комисията на Европейската общност и другите органи на Общността, а също и от висшето държавно ръководство на страните членки.

Конкретният договорен текст съдържа разгънато изложение на измененията и допълненията към учредителните договори на Европейската икономическа общност (ЕИО), Европейската общност за въглища и стомана (ЕОВС) и Европейската общност за атомна енергия (ЕВРАТОМ/ЕОАЕ), споразумения за въвежданите съвместни политики и форми на сътрудничество.

Съществено споразумение, намерило отражение в договора, е това за създаването на Европейски съюз. Неговите цели са формулирани, както следва:

- Насърчаване на балансирания и траен икономически и социален прогрес, по-специално чрез създаване на пространство без вътрешни граници, чрез засилване на икономическото и социалното сближаване и чрез изграждането на икономически и валутен съюз, който включва единна валута;

- Развитието на по-тясно сътрудничество в областта на правото и вътрешните работи;

- Утвърждаване на идентичността на съюза на международно равнище, по-специално чрез съвместна външна политика и политика на сигурността, към която се отнася в подалечна перспектива съвместната отбранителна политика на сигурността, която в даден момент би могла да доведе до съвместна отбрана на страните членки;

– Засилване на защитата на правата и интересите на поданиците на страните членки на съюза чрез въвеждане на съюзно гражданство;

– Пълно запазване на вече постигнатото от Общността и неговото по-нататъшно развитие.

Съществен елемент на цялостния текст от договорености е този за социалните аспекти на интеграцията. В специалния Протокол за социална политика се предвижда страните членки (без Англия) да използват органите, процедурите и механизмите на договора, за да продължат движението по пътя, набелязан с Хартата на Общността за основните социални права (1989 г.) (1: 105). Постигната е договореност решенията на Общността в сферата на социалната политика да имат задължителен характер за всички страни членки (без Англия).

Предвижда се със средства от Европейския социален фонд да се финансират движението на работната сила в рамките на Общността, намирането на работа, мерките по подготовка и професионална квалификация на работната сила с цел приспособяването ѝ към промените в промишленото производство и развитието на производствените системи и др.

Съществено внимание се отделя в договора на общата външна политика и политиката на сигурността на страните членки. Предвижда се в нейния обхват да се включат всички области на външната политика и политиката на сигурността на страните от Европейската общност.

Като основни цели пред съвместната политика се поставят:

– Запазването на общите ценности, на основните интереси и независимостта на Европа;

– Укрепването на сигурността на Съюза и всички страни членки;

– Запазването на световния мир, както и укрепването на международната сигурност;

– Насърчаването на международното сътрудничество;

– Насърчаването на демокрацията, правовата държавност, както и запазването на човешките права и свободи.

С Договора от Маастрихт в интернационалната система на Европейската общност е въведен нов орган – Комитет за

регионите, в които всяка страна съобразно с големината си е представена от един или друг брой членове. Този комитет има консултативен характер и се произнася при вземането на решения по проблеми на общото и професионалното обучение, а също и по въпроси на регионалната политика.

През последните години много се говори, че България е направила своя цивилизован избор да влезе в Европа, да приеме европейските ценности и т.н. В действителност България е в Европа от столетия. Тя има богато историческо минало, има своя държавност много преди редица страни, понастоящем членове на Европейския съюз. България носи много европейски традиции, тя не само е получила много, но е и дала нещо на Европа, например в областта на духовността, така че това е едно от предимствата на България да бъде приета в Европейския съюз.

България има добро географско разположение, заема стратегическо място в Югоизточна Европа. България има добро образование, богата култура, плодородни земи, красива природа, планини, море...

Във външен план провеждането на преговорите и приемането на страната за член на Европейския съюз осигуряват нарастване на границите на страната за национална сигурност и нейното участие в европейската политика за сигурност. Откриват се възможности за постепенно свободно движение на стоки, хора, услуги и капитали, разширяват се възможностите за използване на по-голяма финансова подкрепа за платежния баланс, финансиране на наши инфраструктурни проекти, финансиране и създаване на трансевропейски коридори.

По-конкретните предимства за България от членството в Европейския съюз са:

- Осигуряват се по-големи възможности за интегриране на страната и на българските фирми в петстотинмилионния европейски вътрешен пазар. Участието на българските фирми на европейските пазари ще ги стимулира за производството на по-качествени стоки, за усвояване и прилагане на европейския опит в областта на маркетинга и механизмите на функциониране на пазара;

- Българските потребители ще имат възможност за по-голям избор на качествени и по-евтини стоки, които са произ-

ведени при спазване на високите изисквания на европейските стандарти за безопасност, здравна и хранителна защита. Ще се ползват от европейското законодателство за защита на потребителите;

– Разширяването на пазарния хоризонт за българските стоки ще допринесе за увеличаване на производството, за ускоряване на икономическия растеж и повишаване на доходите на населението в нашата страна. Очаква се значително да нарасне брутният вътрешен продукт на човек от населението. Известно е, че жизненият стандарт зависи не само от работната заплата. Той е в пряка зависимост от социалните условия и придобивки – по-добри условия на труд, здравеопазване, по-чиста околна среда, по-големи възможности за удовлетворяване на културните потребности;

– Отмяната на визовия режим за българските граждани при пътуването в страните членки в Европейския съюз значително ще улесни бизнес контактите, обмена на специалисти, опит, информация, съвместното производство, ще оживи културните връзки и сътрудничество. Подготовката на страната ни за присъединяване изисква по-голям реализъм и осъзнаване на отговорностите за осъществяването на дълбоките промени, за преодоляването на трудностите и на възможните негативни последици;

– Интегрирането на България в Европейския съюз ще се реализира, ако се изпълнят критериите за членство, ако се достигне европейско равнище на икономиката, на качество на стоките, на законодателството;

– Премахването на бариерите за свободно движение на стоки, лица, услуги и капитали, както бе подчертано по-горе, ще даде възможност за по-активно присъствие на българските фирми на европейските пазари, но заедно с това на българския пазар масово ще навлязат чуждестранни, в много случаи по-качествени и по-евтини стоки, което ще ожесточи конкуренцията с българските производители. Това би трябвало да ги мобилизира за повишаването на конкурентоспособността на националното производство. В противен случай могат да се очакват масови фалити на български фирми и намаляване или съкращаване изцяло на някои производства;

– Необходима е готовност за посрещане на редица предизвикателства и последици, произтичащи от изискванията и механизмите на функциониране на европейската политика в различните сектори. Ще се наложи ограничаване на някои производства, например в аграрния сектор ще има квоти за посевните площи, за количеството произвеждана продукция и др.;

– Сериозни промени ще настъпят в начина на функциониране на различните институции, ще е необходимо преодоляването на бюрократизма, на некачественото административно обслужване, корупцията, на неспазването на законите и дисциплината на труда;

– Членството в Европейския съюз предполага прехвърлянето на част от пълномощията и от суверенитета на страната към наднационалните институции. За това ще са необходими промени в конституцията и на законодателната власт, на Конституционния съд, ще се изменят функциите на граничните и митническите служби, ще се променят процедурите за уреждане на българско гражданство (1: 501);

– Популярността на идеята за интегриране на България в Европейския съюз не е завладяла широките обществени кръгове. Тази идея е прегърната от елита на обществото, а обикновените хора са още твърде далеч от нея. Подготовката за присъединяване към Европейския съюз трябва да бъде дело на целия народ. На хората трябва да се каже цялата истина: защо искаме да влезем в Европейския съюз; какви са трудностите по пътя, по който сме тръгнали; какво ще получат и какво ще загубят държавата и населението от членството на страната ни в Европейския съюз.

Необходим е обществен диалог, в който на достъпен език да се каже на гражданите какви са смисълът и значението на интегрирането на страната ни в Европейския съюз – за държавата, за фирмите, за гражданите. Информацията, която се дава, трябва да бъде обективна както за ползите, така и за рисковете, за ангажиментите, които се поемат, за трудностите, които предстоят да бъдат преодолявани. В този смисъл трябва да се преоценят цялата медийна политика, обучението по проблемите на европейската интеграция на всички равнища – държавна администрация, производствени и бизнес

среди, учащи се и др. Следва още по-ясно да се очертаят промените и реформите, които трябва да се извършат в отделните сектори на икономиката и на другите сфери, с цел приобщаването към съответните европейски политики, структури и механизми на функциониране.

ЛИТЕРАТУРА

1. Маринов, В. Европейска икономическа интеграция. София, 2002.
2. Черковец, О. Европейский союз: уроки интеграции. – Экономист, № 10, 1998, с. 76.

ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ НА РЕГИОНАЛНАТА СТРУКТУРНА ПОЛИТИКА

Минка Комперджиева
специалност „Счетоводство и контрол“

Различията в природните условия, историческото развитие и културните традиции в отделните части на Европа са довели до обособяването на региони с неравномерност и специфика в социалното и икономическото развитие. С времето този проблем все повече се изостря и води до необходимостта от избирателна държавна намеса за преодоляване на появилите се неравновесия. Още преди създаването на Европейската икономическа общност се търсеха пътища и начини за смекчаване и решаване на регионални проблеми като високото равнище на безработица, липсата на добра инфраструктура и сравнително ниския жизнен стандарт на населението в тях. Пътят за решаването им е дълъг, сложен и противоречив и затова едва от началото на 70-те години на ХХ век започнаха да се очертават контурите на една изразена регионална политика на Европейската общност, придружена със съответните финансови механизми. При учредяването на ЕИО през 1957 г. на регионалните аспекти на развитието на интеграционните процеси е отделено малко внимание. Например чл. 130 от ДЕИО (1) признава неравномерното развитие на отделните региони, но не предвижда механизми за решаването на този въпрос. Съгласно с този член: „Общността има цел да бъдат намалени разликите в равнището на развитие на различните региони и изостаналостта на най-малко облагодетелстваните региони, вкл. селските такива“.

Основната цел на регионалната политика на ЕС е да насърчи ускореното социално и икономическо сближаване в Съюза. Регионалната политика на ЕС се основава на финансовата солидарност, доколкото част от приноса на страните членки към бюджета на Общността се насочва към по-малко проспериращите региони и социални групи. За да се оценят тези различия, трябва преди всичко да сравним равнищата на благосъстоятелност, генерирани от всяка страна, опреде-

лени чрез конкретния БВП. Например в Гърция, Португалия и Испания БВП на глава от населението е само 80 % от средното за ЕС. Люксембург обаче има БВП на човек от населението с 60 % по-висок от средния за ЕС. 10-те най-динамично развиващи се региона в ЕС имат БВП на човек от населението три пъти по висок от този на 10-те най-слабо развити региона.

С други думи не всички европейци имат едни и същи предимства и шансове за успех, когато се сблъскват с предизвикателствата на глобализацията. Всичко зависи от това, дали те живеят в проспериращ или в по-беден регион, в динамична или в западаща област, в град или в село, в периферията или в икономическото ядро на Общността.

Ето защо страните членки прилагат европейска регионална политика, финансирана чрез средствата на ЕС (структурните фондове и фонд „Сближаване“), която отразява тази солидарност между гражданите на Общността. Структурните фондове са механизмът, посредством който финансовите ресурси са пренасочват към по-слабо развитите региони в страните членки.

Ролята на ЕС обаче не се свежда само до финансовия принос. Чрез своята регионална политика ЕС налага своето виждане за развитието, планирано на местно равнище. Когато е необходимо, тя се намесва и допринася за развитието на вътрешния пазар, икономическия и валутния съюз.

Непосредствено след приемане на правилата за регионална подкрепа за периода 2000–2006 г. Европейската комисия представи своите приоритети за новите стратегии в областта на икономическото и социалното сближаване.

Предложенията, които страните членки и съответните региони подготвят, се базират на тези насоки, което засилва значението както на националните приоритети, така и на тези, определени на базата на опита и практиката, чиито резултати са били с най-голямо въздействие в Съюза. Съвместното действие и насъчаването на европейския модел на регионално развитие не трябва да се разглежда като спънка за гражданите в Съюза, а по-скоро като възможност във все глобализиращия се свят.

Ръководният принцип на регионалната политика на ЕС към настоящия етап е да продължи концентрацията върху подкрепата за региони, които изостават в своето развитие, т.е. за тези, които имат най-големи проблеми от гледна точка на инфраструктурата, на създаването на икономическа активност и на обучението. Прилагането на такава политика се опростява чрез намаляване на спектъра на мерките за подкрепа. Съществени промени се направи и в начина, по който се управляват фондовете на ЕС.

Договорът за Европейския съюз извежда икономическото и социалното сближаване като един от трите пилони на европейската конструкция наравно с икономическия и валутния съюз и единния вътрешен пазар. Провеждането на политика за насърчаване на цялостното хармонично развитие, насочена към намаляване на разликите в степента на развитие на отделните региони чрез преразпределяне на финансови ресурси, е израз на солидарността на страните членки. Европейският съюз осигурява финансова подкрепа за постигане на целите, определени в Договора на ЕС, чрез структурните фондове и Фонда за сближаване, Европейската инвестиционна банка, както и чрез други съществуващи финансови инструменти (3).

Финансирането е насочено към създаване на условия за ускорено и конкурентоспособно развитие, поддържане на икономически растеж и разкриване на работни места с оглед на постигането на следните основни цели:

- ◆ Развитие и структурно приспособяване на региони в Общността, чието икономическо равнище е изостанало спрямо средното в нея, както и за обновление на изоставали промишлени райони (3);

- ◆ През последните години Европейската регионална структурна политика на Република България се утвърди като въпрос от първостепенна обществена значимост. Това е съвсем логично и закономерно, тъй като в регионалното развитие на страната изкристализират всички обществени проблеми и противоречия. В същото време успешното регионално развитие и удачно подбраният модел за това развитие без съмнение са основният фактор за успешното решаване на проблемите от икономически и социален характер на Репуб-

лика България. Регионалното развитие от своя страна се характеризира с голяма динамика, изискваща и налагаща вземането на адекватни управленски решения. Действащият до 20.II.2004 г. Закон за регионалното развитие, приет през 1999 г., поставя началото на формирането на политиката за регионално развитие на Република България.

Сериозен проблем при неговото разработване, приемане и прилагане е, че той не беше основан върху цялостна и съобразена с условията към момента на приемането му национална стратегия за регионалното развитие. Основните глави в Закона за регионалното развитие не бяха съобразени и с факторите на Регламент 1260/1999 на Европейския съюз, който урежда условията и реда за получаване на средства от структурните фондове – безспорно важен в бъдеще източник на финансиране на регионалната ни политика.

В същото време преговорният процес за членството на България в Европейския съюз по глава XXI „Регионална политика и координация на структурните инструменти“ изпитваше затруднения поради несъответствието на действащия закон на европейското законодателство. В приетата от правителството Стратегия за участието на Република България в структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС се предвижда усъвършенстване на законодателството в тази насока, включително и на Закона за регионалното развитие.

По-конкретно в действащия Закон за регионалното развитие се проявиха редица несъвършенства:

- ◆ Създадена бе система от некоординирани помежду си, често дублиращи се и неефективно работещи планови документи, неотговарящи на изискванията за формата и съдържанието на съответните документи в европейското законодателство;

- ◆ Законовата уредба, свързана със създаването на различните видове планове, програми и стратегии по закона, както и с техния обем и съдържание, бе твърде непълна; това създаде големи проблеми при изработването и изпълнението на плановите документи, наложили издаването на редица подзаконовни актове на Министерския съвет, както и на тълкувателни писма на Министерството на регионалното развитие и благоустройството;

- ◆ Органите, провеждащи политиката за регионално развитие, имаха неясни, неудачно и недостатъчно императивно формулирани правомощия и функции, липсваше ефективна система за координация и контрол върху дейността им;

- ◆ Законът не реши проблемите, свързани с ресурсното осигуряване на регионалното развитие – не бяха ясно и точно дефинирани източниците и механизмите на финансиране, както и системата за целесъобразно и законосъобразно усвояване на предоставените средства;

- ◆ Не получи подходяща регламентация и системата за наблюдение и оценка на действията, свързани с изпълнението на плановите документи; липсваха ясни критерии и индикатори, въз основа на които да се определи степента на изпълнение на целите на различните планове и програми, както и да бъдат предприети коригиращи действия; не бе въведена правна уредба, която своевременно да осигури създаването на информационно осигуряване за нуждите на регионалното развитие.

Приетият през 2004 г. нов Закон за регионалното развитие е важна крачка и е нов етап в разработването и прилагането в практиката на успешен модел за регионалното развитие на страната.

Главната цел на провежданата регионална политика е създаването на предпоставки за минимизиране на между-регионалните различия и на условия за ускорена стопанска активизация на територията на цялата страна.

Най-голямо значение за постигане на целите на закона имат районите за целенасочено въздействие, които са основният инструментариум за провеждане на регионалната политика в нашата страна, какъвто е и във всички европейски държави.

Формираните в течение на десетилетия регионални диспропорции у нас са твърде изразителни и тяхното минимизиране е въпрос от първостепенно значение при провеждането на цялостната регионална политика на страната в контекста на евроинтеграционния процес. Това налага, от една страна, да бъдат оптимизирани показателите за определяне на териториалния обхват на районите за целенасочено въздействие, регламентиране на този етап в наредба на

Министерския съвет, и от друга страна, регламентирането им на законово равнище.

Създават се предпоставки за обективно определяне на териториалния обхват на отделни видове райони за целенасочено въздействие и за включване в тях на общини, които се намират в неблагоприятно социално-икономическо положение, имат неблагоприятна демографска структура и са на много ниска степен на инфраструктурното си развитие. Всички държави членки на Европейския съюз провеждат целенасочена, последователна и ефективна регионална политика по отношение на онези части от своите територии, които се намират в неблагоприятно положение от гледна точка на икономическото развитие, или на територии, намиращи се в процес на индустриално реструктуриране. Относителният дял на териториите, попадащи в обхвата на такъв тип целенасочено въздействие в Европейския съюз, е различен. Средно за Европейския съюз този показател е приблизително 45 %. За отделните държави той варира в по-широки граници.

Количеството на финансовия ресурс, осигурен за обезпечаването на провеждането на тази регионална политика, не бива да бъде лимитиращ както за териториалния обхват на районите за целенасочено въздействие, така и за общините, попадащи в тях, като се има предвид обстоятелството, че спечелването на проектите се осъществява в една конкурентна среда при пълна обективност и прозрачност, гарантирани от действащия Закон за регионалното развитие.

На територията на Република България се обособяват **райони за планиране**, които се формират на основата на областите в зависимост от географското им разположение, икономическото им развитие, броя на населението им и перспективите им за развитие. Те са с наименование и териториален обхват, както следва:

- ◆ Северозападен район за планиране, обхващащ областите Видин, Враца и Монтана;
- ◆ Северен централен район за планиране, обхващащ областите Русе, Велико Търново, Габрово, Плевен и Ловеч;
- ◆ Североизточен район за планиране, обхващащ областите Варна, Търговище, Шумен, Разград, Силистра и Добрич;

- ◆ Югоизточен район за планиране, обхващащ областите Бургас, Сливен и Ямбол;

- ◆ Южен централен район за планиране, обхващащ областите Пловдив, Кърджали, Хасково, Пазарджик, Смолян и Стара Загора;

- ◆ Югозападен район за планиране, обхващащ областите София, Софийска, Кюстендил, Благоевград и Перник, като центровете на районите за планиране се определят от Министерския съвет.

Райони за целенасочено въздействие

В границите на районите за планиране се обособяват райони за целенасочено въздействие. Те са териториална основа за провеждането на държавната политика за регионално развитие чрез система от мерки, насочени към постигане на устойчив ръст на социално-икономическото развитие и преодоляване на вътрешнорегионалните различия.

Районите за целенасочено въздействие обхващат териториите на една или повече съседни общини. Те са:

- ◆ район за икономически растеж;
- ◆ район в индустриален упадък;
- ◆ изостанал граничен район;
- ◆ изостанал селски район;
- ◆ изостанал планински район;
- ◆ Столична община.

Териториалният обхват на тези райони се определя в регионалните планове за развитие по данни на Националния статистически институт, като се отчитат равнището и динамиката на икономическото развитие, структурата на икономиката, заетостта и безработицата, степента на изграденост на техническата инфраструктура, демографската, социалната и селищната структура, географското положение и наличният потенциал за постигане на целите за развитие на съответния вид район.

Територията на една община може да бъде включена към повече от един вид райони за целенасочено въздействие в случаите, когато отговаря едновременно на критериите и показателите за тях. В териториалния обхват на район за икономически растеж се включват общини с развита иконо-

мика, транспортна, техническа и социална инфраструктура и отговарящи поотделно на две трети от следните показатели:

- ◆ нетни приходи от продажби на един жител – над 120 на сто от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ средногодишен темп на нетните приходи от продажби на един жител – над средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ равнище на средната работна заплата – по-високо от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ средногодишен темп на нарастване на средната работна заплата – по-висок от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ средно равнище на безработицата – по-ниско от 105 на сто от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ средногодишен темп на безработицата – по-нисък от 105 на сто от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ коефициент на възрастова зависимост – по-нисък от 110 на сто от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ средногодишен темп на увеличаване на броя на населението – по-висок от средния за страната за последните три години;

- ◆ повече от 50 на сто от населението попада в зона с развита транспортна инфраструктура, отстояща до 30 км от автомагистрала, път от първи клас, железопътна гара, гражданско летище или пристанище за обществен транспорт.

В териториалния обхват на район в индустриален упадък се включват общини, в които е извършено или се извършва реструктуриране на индустриални структуроопределящи предприятия, довело или водещо до спад на производството, увеличаване на безработицата, ниско равнище на доходите и обезлюдяване, и отговарящи поотделно на две трети от следните показатели:

- ◆ дял на индустриалната заетост – повече от 115 на сто от средния дял за страната за последните три години;

- ◆ средногодишен темп на безработицата – по-висок от 105 на сто от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ средногодишен темп на нетните приходи от продажби на предприятията – по-висок от средния темп за страната за последните три години;

- ◆ равнище на средната работна заплата – по-ниско от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ средногодишен темп на нарастване на средната работна заплата – по-нисък от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ средногодишен темп на намаляване на броя на населението – по-висок от средния за страната за последните три години.

Общини, в които част от административната граница на поне една от тях съвпада с част от държавната граница и отговарящи поотделно на две трети от тези показатели, се включват в териториалния обхват на *изостанал граничен район*.

Общини, в които над 20 на сто от трудоспособното население е заето в селското и горското стопанство и отговарящи поотделно на две трети от горните показатели, се включват в териториалния обхват на *изостанал селски район*.

Общини, територията на всяка от които е със средна надморска височина над 500 м или под 500 м, но със средна за територията дълбочина на разчленение на релефа над 150 м разлика между най-ниската и най-високата точка на 1 кв. км, със средна за територията гъстота на разчленение на релефа над 1,5 км на кв. км и среден наклон на релефа над 7°, и отговарящи поотделно на две трети от горните показатели, се включват в териториалния обхват на *изостанал планински район*.

При определяне на териториалния обхват на изостанал граничен, изостанал селски и изостанал планински район се отчитат следните показатели:

- ◆ нетни приходи от продажби на един жител – под 70 на сто от средната стойност за страната за последните три години;

- ◆ равнище на средната работна заплата – по-ниско от средната стойност за страната за последните три години;
- ◆ средно равнище на безработица – над 110 на сто от средната стойност за страната за последните три години;
- ◆ коефициент на възрастова зависимост – над 120 на сто от средната стойност за страната за последните три години;
- ◆ гъстота на населението – под 70 души на 1 кв. км;
- ◆ над 25 на сто от населените места нямат изградена пътна връзка с асфалтово покритие помежду им или с общинския център;
- ◆ над 30 на сто от населените места са без изградена канализационна мрежа;
- ◆ над 30 на сто от населените места ползват питейна вода с отклонение от качеството, прието като стандарт за страната, или имат режим във водоснабдяването за последните три години.

При настъпили промени в стойностите на показателите за общините, отчетени в годишните доклади за изпълнението на регионалните планове за развитие, но не по-рано от три години от влизането им в сила, се допускат промени в териториалния обхват на районите за целенасочено въздействие чрез:

- ◆ изключване на една или повече общини при достигането на стойности извън определените прагове на показателите по съответните критерии;
- ◆ включване на една или повече нови общини, отговарящи на определените прагове на показателите по съответните критерии.

Промените в териториалния обхват на районите за целенасочено въздействие се извършват чрез промени в регионалните планове за развитие.

Съдействието от Общността трябва да комбинира по подходящ начин финансирането под формата на кредити и безвъзмездната помощ с оглед на максимизиране на стимулите, осигурени от отпускнатите бюджетни средства.

Оперативните програми като форма на финансово съдействие от структурните фондове обхващат серии от съвместни дългосрочни мерки, които могат да се прилагат с по-

мощта на един или няколко структурни фонда, на един или повече финансови инструмента и ЕИБ. В този случай се прилага т.нар. „интегриран подход“ в отделните фондове: провеждане на диференцирана политика за балансирано регионално развитие, развитие и усъвършенстване на националната и регионалната инфраструктурна съоръженост (европейски транспортни коридори, ГКПП, телекомуникации) с оглед на бързото приобщаване на страната към европейското пространство; насърчаване на развитието, кооперирането и сътрудничеството в трансграничните райони и зони; създаване на институционална инфраструктура, подпомагаща социално-икономическото развитие и предприемаческата активност в отделните региони; създаване на национални фондове за регионално развитие, чрез които да се осигури участието на страната в програмите за регионално сътрудничество, съфинансирани от ЕС.

Трансграничното сътрудничество подпомага не само развитието на съседни гранични зони, но и развитието на самите държави, както и интеграцията им в ЕС.

Във връзка с това може да се отбележи, че в договора от Маастрихт ЕС определя трансевропейската мрежа като приоритетен сектор. Изграждането на ефективна транспортна и съобщителна мрежа, покриваща територията на ЕС, е важен елемент за правилното функциониране на единния вътрешен пазар. Заложени са регионални инициативи, предприети в рамките на обособени асоциации на региони. В Европа съществуват две основни асоциации, които защитават интересите на отделните региони – Асамблеята на европейските региони и Съветът на европейските местни и регионални власти.

ЛИТЕРАТУРА

1. Договор на Европейската икономическа общност.
2. Преходна мярка № 1 на Хартата за Конгреса на местните и регионалните структури.
3. Чл. 130 от ДЕС.

ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ И СВЕТЪТ. ВЪШНА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Гергана Христозова
специалност „Счетоводство и контрол“

Със съзнание за своето значение за световната икономика и търговия Европейският съюз използва мощта си както в свой интерес, така и в интерес на останалите. ЕС насърчава благоденствието и подкрепя ценностите на демокрацията по света; така същевременно той помага за укрепване на стабилността и благополучието на гражданите в собствените си граници. Интеграцията на нови страни в ЕС засилва ролята му на международната сцена. ЕС е най-големият „търговец“ в света, но също така и предоставя най-много помощи на развиващите се страни. Негово създание е по-дейната външна политика и политика на сигурност, способна да провежда мисии за управление на конфликти и за опазване на мира в Европа и далече отвъд границите ѝ. В днешния сложен свят ЕС добави нови към традиционните средства на външната политика. Например той пое водеща международна роля за справяне с проблема на глобалното затопляне и промяната на климата. Глобалните проблеми изискват глобални решения.

1. Световен партньор

С население близо 500 милиона души Европейският съюз е на трето място в света по население след Китай и Индия. Самият мащаб на Европейския съюз и влиянието, което има в икономическо, търговско и финансово отношение, го превръщат в световнозначима сила. На него се пада най-големият дял от световната търговия и той създава една четвърт от световното богатство.

Мащабът и икономическата мощ носят със себе си отговорности. Съюзът предоставя най-голямата финансова помощ и съвети на по-бедните страни. Изправен пред днешния комплексен и нестабилен световен ред, Европейският

съюз все повече се ангажира с дейности по предотвратяване на конфликти, мироопазване и антитероризъм. Той подкрепя усилията за възстановяване в Ирак и Афганистан. Съюзът играе водеща роля в опитите за справяне с проблема на глобалното затопляне и емисиите на парникови газове.

Една внимателна сила

Обединявайки континента, Европейският съюз се стреми да изгради близки взаимоотношения със съседите си, така че да не изникват нови изкуствени разделения на мястото на старите. Днес, след като е осигурил стабилност и благоденствие на своите граждани, Европейският съюз се стреми да работи с другите участници в един взаимозависим свят за разпространение на предимствата на отворения пазар, икономическия растеж и политическата система, основана на социалната отговорност и демокрацията.

Европейският съюз не се опитва да наложи на другите своята система, но не му липсва и самочувствие по отношение на своите ценности. Всяка демократична европейска държава може да подаде молба да стане член на ЕС. Малък брой от тях са избрали да не го правят. За 50 години Съюзът събра заедно 27 държави, които успешно обединиха икономическите и политическите си ресурси в името на общия интерес. По същество той служи в други региони на света като образец на сътрудничество и интеграция между държави.

Дейността на ЕС е ръководена колкото от просветения личен интерес, толкова и от глобалната солидарност. На една все по-взаимосвързана планета подкрепата за икономическото развитие и политическата стабилност в останалата част от света е инвестиция в собственото бъдеще. Помогайки на другите, ЕС спомага за това, животът на гражданите в рамките на границите му да стане по-сигурен. С превръщането на многополюсния свят в реалност е нужно държавите членки на ЕС да говорят в един глас, ако искат да бъдат чути.

Добавяне на ново измерение

В изпълнение на Договора от Маастрихт от 1992 г. ЕС развива обща външна политика и политика на сигурност (ОВППС), така че да е в състояние да предприема съвместни

действия, когато става въпрос за интересите на Съюза като цяло. Работата на ЕС за насърчаване и поддръжка на стабилността по света превръща отбраната във важен аспект на ОВППС. В дейността си по отношение на тероризма, международната престъпност, търговията с наркотици, нелегалната имиграция и глобални проблеми като опазването на околната среда Съюзът тясно си сътрудничи с други страни и международни институции.

Управлението на външните отношения на Съюза е динамичен процес: външната политика на ЕС е колкото собствено творение, толкова и реакция на външни сили. Сред тях е нарастващата икономическа взаимозависимост, причинена от комбинирания ефект на вълна от пазарна либерализация по света, глобална революция в комуникациите и ускорен технически прогрес. ЕС беше длъжен да актуализира приоритетите си в контекста на увеличената международна конкуренция, по-големите трансгранични инвестиционни потоци и увеличаващото се световно търсене на суровини, особено на петрол и газ.

2. Търговията помага на растежа

Европейският съюз е най-големият „търговец“ в света, като на него се падат почти 20 % от световния износ и внос. САЩ са най-големият търговски партньор на ЕС, следвани от Китай и Русия. Стойността на търговските потоци в двете посоки през Атлантика е близо 400 млрд. евро годишно.

Отворената търговия между членовете на ЕС доведе до единния европейски пазар и свобода на движение на хора, стоки, услуги и капитали. Ето защо Съюзът е сред тези, които най-силно настояват за по-нататъшно либерализиране на търговията на световно равнище, от което ще бъдат облагодетелствани както богатите, така и бедните страни. Търговските санкции – например премахването на търговски преференции или ограничаването или замразяването на търговията с партньор, който нарушава човешките права или други международни норми на поведение, – също са инструмент на европейската външна политика.

3. Дейна външна политика и политика на сигурност

Идеята, че страните от ЕС би трябвало да действат заедно за прокарване и защита на стратегическите си интереси, е стара, колкото и самият Съюз. Нейното начало е неуспешният опит на шестте държави основателки да създадат Европейска общност за отбрана през 1954 г. Тогава вместо нея те създадоха Европейската икономическа общност.

Корените на настоящата външна политика и политика на сигурност могат да се открият в процеса, наречен европейско политическо сътрудничество, с начало през 1970 г. и служещ за координация на позицията на държавите членки на ЕС по големите външнополитически въпроси на деня. Решенията там се вземаха с консенсус и понякога се оказваше трудно да се постигне изискваното единодушие по чувствителни въпроси, когато интересите на различните страни се разминаваха.

С разширяването на ЕС и навлизането му в нови политически области той увеличи усилията си да играе роля в международната дипломация и политика за сигурност, която в по-голяма степен да отразява икономическата му мощ. Конфликтите, които избухнаха в Югоизточна Европа през 90-те години на XX век след разпадането на Югославия, убедиха лидерите на ЕС в нуждата от ефикасни съвместни действия. В последно време борбата против международния тероризъм направи това убеждение още по-силно. Принципът на обща външна политика и политика на сигурност (ОВППС) придоби официален характер с Договора от Маастрихт от 1992 г. Договорът определи видовете дипломатически и политически дейности, които ЕС може да предприеме за предотвратяване и разрешаване на конфликти.

4. Ръка за помощ

Насърчаването на търговията и отварянето на пазара му е едната страна от стратегията на ЕС за международно развитие. Другата страна е техническа и финансова помощ, които бедните страни получават за преодоляване на бедността. Повече от 1 милиард души по света живеят с едно

евро или по-малко на ден. Една трета от тях живеят в Африка, на юг от пустинята Сахара.

Европейският съюз и неговите държави членки понастоящем осигуряват над 56 % от цялата официална помощ за развитие, предоставяна от главните индустриализирани държави. През 2006 г. общата ѝ стойност беше 47 млрд. евро, което отговаря на почти 100 евро на гражданин на ЕС. В сравнение с тази сума на гражданин на САЩ се падат 53 евро, а на Япония – 69 евро. През 2006 г. европейската помощ нарасна до 0,42 % от брутния национален продукт (БНП), но все още е под целта на ООН – 0,7 % от БНП.

Само четири държави – Дания, Люксембург, Нидерландия и Швеция, са достигнали (и надхвърлили) целта на ООН. ЕС определи 2015 за година на достигане на колективната цел 0,7 %, с една междинна цел 0,56 %, поставена за 2010 г. Лъвският пай от помощта за развитие на ЕС – 15 млрд. евро годишно, се пада на африканските страни.

Да се даде възможност на бедните

Основната цел на сътрудничеството за развитие на ЕС е изкореняването на бедността в контекста на устойчивото развитие и стремежа за постигане на целите на хилядолетието за развитие (ЦХР). Помощта на ЕС цели подобряването на основните материални и социални инфраструктури и производствения капацитет, както и укрепването на институциите на демократичната държава. Тази подкрепа може също да помогне на бедните страни да извлекат облага от възможностите, предлагани от международната търговия, и да привлекат повече чуждестранни инвестиции, които да разширят икономическата им база.

Привилегированите взаимоотношения на държавите от АКТЬ с ЕС не попречиха на много от тях да загубят пазарен дял в Европа и да бъдат все повече изтласквани в периферията на световната икономика. Ето защо беше създадена формулата на споразуменията за икономическо партньорство.

Сътрудничеството за развитие на ЕС цели да даде на хората в неравностойно положение от Третия свят контрол над собственото им развитие. Това означава да бъдат атакувани самите източници на тяхната уязвимост, сред които е

трудният достъп до храна и чиста вода, до здравеопазване, образование и работа, както и до незамърсена околна среда. Това също означава борба с болестите, действия за осигуряване на достъп до евтини лекарства в борбата с бича за здравето на човечеството – СПИН, както и действия за намаляване на бремето на дълговете на техните държави, което отклонява скромните им средства от жизненоважни публични инвестиции обратно към заемодателите в индустриализираните държави. ЕС използва също сътрудничеството за развитие като начин за насърчаване на човешките права и равенството между половете, както и за предотвратяване на конфликти.

ЕС предоставя помощта си по множество начини – пряко сътрудничество с правителства, изпълнение на отделни проекти (често чрез неправителствени организации), хуманитарна помощ, помощ за предотвратяване на кризи и подкрепа за гражданското общество. Нарастваща част от помощта се насочва към общите и отрасловите бюджети на партньорските държави, което цели увеличаването на самостоятелността и отговорността на местните партньори.

5. Хуманитарна помощ

Списъкът на държавите и регионите, където Европейският съюз осигурява хуманитарна помощ, отразява размирните зони на света. Помощта не е обвързана с условия. Няма значение дали бедствието е природно, или е причинено от човека, – целта е помощта да стигне колкото се може по-бързо до жертвите на бедствието независимо от тяхната раса, религия или от политическите убеждения на тяхното правителство.

ЕС прокара финансирането на спешна помощ чрез Хуманитарната служба на Европейската общност (ЕЧНО). От създаването си през 1992 г. ЕЧНО е била активна в повече от 100 страни по света, доставяйки по възможно най-бърз начин основно оборудване и помощи от първа необходимост на жертви на бедствия. Също така от своя бюджет, който възлиза на повече от 700 млн. евро годишно, ЕЧНО финансира лекарски

екипи, специалисти по разчистване на мини, транспорт и комуникации, хранителна помощ и логистична подкрепа.

ЕЧНО присъства и в около 60 други страни, сред които Афганистан, Демократична република Конго, Шри Ланка и Танзания. ЕС продължава да оказва подкрепа на жертвите на събития, които той нарича „забравени кризи“, като за тях са отделени 14 % от хуманитарния бюджет за 2006 г. Най-значителните забравени кризи са в Непал, граничната област между Мианмар и Тайланд, Чечения, Кашмир и несигурното положение на бежанците от Западна Сахара в съседен Алжир.

6. Глобализация и взаимозависимост

За да участва в глобализираната икономика на един взаимозависим свят, от Европейския съюз в нарастваща степен се изисква да погледне отвъд традиционните инструменти на дипломатията и търговията. Съществуват нови международни правила, обхващащи финансовите пазари и труда, както и здравни и екологични стандарти. Едностранните решения невинаги са работещи. Да вземем например енергията и околната среда.

Глобално затопляне

В Европа съществува консенсус между правителствата, гражданите и бизнес общността, че по отношение на глобалното затопляне, свързвано главно с емисии на въглероден двуокис от потреблението на изкопаеми горива (въглища, петрол и газ), са нужни незабавни действия от страна на ЕС. Отговорът на това предизвикателство има въздействие върху други страни. ЕС поема водеща международна роля в стремежа за ограничаване на глобалното затопляне съгласно с Протокола от Киото с ангажимента си да намали през периода 2008–2012 г. въглеродните си емисии с 8 % спрямо нивата им от 90-те години на XX век. По-нататък той възнамерява да намали емисиите на парникови газове с допълнителни 20 %, които могат да стигнат и 30 %, ако други страни последват примера.

ЕС въведе също първия в света пазарен механизъм за намаляване на въглеродните емисии. Той поставя таван на позволеното количество емисии въглероден двуокис, изпус-

кани от промишлени инсталации, като оставя дружествата свободно да купуват и продават налични права на емисия в зависимост от това, дали са надхвърлили или не определените им пределни стойности. Същевременно ЕС си сътрудничи с други страни като Китай за създаването на начини за по-ефикасно използване на енергията и за изгаряне на изкопаемите горива, което по-малко замърсява.

Енергийна зависимост

Но дори когато ЕС се опитва да намали потреблението си на енергия и да насърчава използването на енергия от възобновяеми източници, неговата зависимост от външни доставчици на изкопаеми горива нараства. Главната причина е, че собствените му запаси от петрол и газ намаляват. Европейският съюз е най-големият в света вносител на енергия и на второ място по потребление.

ЕС вече зависи само от три страни – Русия, Норвегия и Алжир, за почти половината от доставките си на газ – изкопаемото гориво, замърсяващо в най-малка степен, и без скорошни радикални действия неговата зависимост от вносен петрол ще се увеличи от сегашните 50 % на 70 %. В допълнение световното търсене на петрол и газ ще нарасне успоредно с неотслабващата икономическата експанзия на страни като Китай и Индия.

Ето защо е в интерес на ЕС да намали зависимостта си от малък брой доставчици и да задълбочи отношенията си с тези, от които е най-зависим, с цел взаимната им облага като търговски партньори. Стратегията на ЕС включва сътрудничество при инвестиции, трансфер на технологии, взаимен достъп до пазарите и предвидимост на търговските отношения със страни като Русия – основен източник на изкопаеми горива и евентуално на електричество, и с производители на петрол и газ от Северна Африка, Персийския залив и Централна Азия.

ЕС и седем страни от Югоизточна Европа създадоха единна енергийна общност, в която правилата на енергийния пазар ще са еднакви за всички. ЕС ще се ползва от по-голяма сигурност на доставките на газ и електричество, преминаващи през тези страни. Енергийният пазар на седемте страни

ще оперира по-ефикасно, когато те прилагат правилата и стандартите на ЕС.

7. ЕС и неговите съседи

За 50 години Европейският съюз обедини континента от Атлантическия океан до Черно море. Неговите членове се увеличиха от 6 на 27. Тъй като Съюзът е отворен за всяка демократична европейска страна, която има пазарна икономика и е в състояние да поеме правата и отговорностите на членството, разширяването е продължаващ процес. Няма липса на кандидати и стремящи се към членство.

Кандидати и подали молба

Понастоящем има три страни, които са кандидати за членство: Хърватия, Турция и бившата югославска република Македония. След приключване на преговорите приемането на всеки нов член трябва да бъде одобрено от всяка държава членка на ЕС и от Европейския парламент.

Освен тези три страни кандидатки четири страни от Западните Балкани – Албания, Босна и Херцеговина, Черна гора и Сърбия – са потенциални кандидати за членство в ЕС. ЕС вече предоставя на всички страни от Западните Балкани свободен достъп до пазара си за по-голямата част от износа им и подкрепя програмите им за вътрешни реформи.

В допълнение към страните кандидатки Съюзът поддържа близки отношения с други четири съседи – Исландия, Лихтенщайн, Норвегия и Швейцария. Всички те са членове на Европейската асоциация за свободна търговия (ЕАСТ) и засега са решили да не членуват в ЕС. И четирите са привели своето законодателство в съответствие с голяма част от законодателството на ЕС за единния пазар и следват ЕС по отношение на политиките в други области. Всички, с изключение на Швейцария, участват с ЕС в Европейското икономическо пространство (ЕИП).

Последователна съседска политика

Европейският съюз полага усилия за заздравяване на отношенията със съседните на юг и на изток страни. Макар и да не са кандидати за членство в ЕС, Русия, Украйна, Молдова и републиките в Кавказ и Централна Азия изграждат свои взаимоотношения със Съюза, основани на споразумения за партньорство и сътрудничество, обхващащи търговията и други сектори на икономиката. Към това се добавят и общи действия в много области от общ интерес.

Споразумението с Русия е с по-голям обхват от останалите и е съсредоточено върху икономически въпроси, сътрудничество в областта на научните изследвания и образованието, както и на вътрешната и външната сигурност. ЕС се стреми да актуализира взаимоотношенията си с Русия чрез ново рамково споразумение, което да включва, *inter alia*, потясно сътрудничество в областта на енергията. С Украйна целта е да се премине към преговори за всеобхватно споразумение за свободна търговия.

Регионални групи

Наред с двустранните си връзки ЕС задълбочава отношенията с международни организации (включително ООН, НАТО и Съвета на Европа) и регионални групи в целия свят. Това дава възможност на ЕС да насърчава търговията и потоците на инвестиции със съответните региони, особено с Латинска Америка и Азия. С азиатските си партньори ЕС се придвижи от политика на търговия и помощ към по-балансираните взаимоотношения, които отразяват нарасналия им производствен и търговски капацитет.

Целта на ЕС по отношение на южните му партньори е създаването на една широкомащабна зона на свободна търговия, която да обхваща ЕС, средиземноморските арабски страни и Израел. Отделните споразумения за асоцииране между тези страни и ЕС са един елемент във взаимоотношенията, но понастоящем те се разширяват, за да обхванат области като търговията на услуги и инвестициите.

За да гарантира, че разширяването му на изток няма да доведе до нови разделителни линии между него и непос-

редствените му съседни, Съюзът създаде през 2004 г. своята Европейската политика за съседство (ЕПС). Тя обхваща всички средиземноморски и източноевропейски страни заедно с Кавказ, но не и Русия. Цел на ЕПС е да изгради привилегировани икономически и политически взаимоотношения между Съюза и всяка съседна страна. За периода 2007–2013 г. помощта за страните партньори ще достигне 12 млрд. евро, което е увеличение с 32 % над предходните равнища.

Най-здравите връзки

Връзките със САЩ са в центъра на външните отношения на ЕС. В допълнение към огромната презокеанска търговия и поток на инвестиции двете страни споделят общи ценности, а в определени случаи и общи интереси. САЩ подкрепят европейската интеграция от самото ѝ начало.

Контактът и диалогът са постоянни черти на взаимоотношенията – между бизнес групи, профсъюзи, организации за защита на околната среда, членове на Европейския парламент и Конгреса на САЩ, като и много други. Начинът, по който ЕС и САЩ са решавали двустранните си проблеми, е служил за образец за отношенията на Съюза с други страни като Япония и Канада.

ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В СФЕРАТА НА СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА

Райна Манолова

специалност „Счетоводство и контрол“

Интеграцията е процес на обединяване на Европа. В този процес по мирен начин се сближават икономики, държави, общества, за да решават заедно общи проблеми. Интеграцията на държавите означава и интеграция на техните граждани. Тази интеграция се осъществява посредством договори между държавите. Процесът на европейската интеграция преминава през различни етапи. В началото е икономическата интеграция. На този етап за отделни сфери на икономиката се обсъждат общи проблеми, вземат се общи решения, въвеждат се общи правила. Обединяването на Европа продължава с политическата интеграция. От общност с обща икономическа политика се преминава към политически съюз – Европейската общност прераства в Европейски съюз. Евроинтеграцията е всеобхватен и динамичен процес: „всеобхватен“ заради разширяването, свързано с общи сфери и политики, и едновременно с това „динамичен“ поради разширяването, свързано с броя на участващите. Европейската интеграция ще продължи в области, в които държавите членки смятат, че е в техен интерес да работят заедно по въпроси като търговията, глобализацията, единния пазар, регионалното и социалното развитие, научните изследвания и развитието, мерките за насърчаване на растежа на работните места и много други. Целта на процеса на обединяване на Европа е Обединена Европа. Това е крайната точка по пътя на интеграцията, това е бъдещето на Европа. Преди да се превърне в реална политическа цел идеята за обединение на Европа е само мечта в съзнанието на философи и мислители. Според смелите държавници, между които Робер Шуман и Уинстън Чърчил, в Западна Европа трябва да се установи нов ред на основата на общите интереси и на договори, гарантиращи върховенството на закона и равенството на всички страни.

Европейският съюз провежда политики в редица сфери – икономическа, социална, регулаторна и финансова, в които действията му са в полза на държавите членки. Става дума за:

- политики на солидарност, чиято цел е да подкрепя завършването на единния пазар чрез структурни мерки в помощ на изоставащите райони или на срещащите трудности промишлени отрасли;

- политика на иновации за въвеждане на авангардни технологии в областта на околната среда, научните изследвания и енергията.

За да финансира политиките си, Европейският съюз разполага с годишен бюджет в размер на над 120 млрд. евро. Той се формира от т.нар „собствени ресурси“ на Европейския съюз, до 1.24 % от общия брутен национален доход на всички държави членки. Собствените ресурси се набират главно от:

- мита върху продукти, внасяни в Европейския съюз, включително и селскостопански такси;

- процент от данъка върху добавената стойност, начисляван върху стоките и услугите в целия Европейски съюз;

- вноски от държавите членки, определени според икономическия им просперитет.

Целта на социалната политика на Европейския съюз е да се преодолеят формите на неравноправие в европейското общество. През 1961 г. бе създаден Европейският социален фонд с цел поощряване на създаването на нови работни места и преминаването на работници в други територии. Финансовата помощ не е единствената възможност за подобряване на социалното положение в Европа. За положителен ефект от ръста в икономиката е нужно такова законодателство, което да гарантира солиден комплекс от минимално предоставени права. Част от тези права са регламентирани в договорите, например правото на жените и мъжете на равно заплащане за равен труд. Други са изложени в директиви за защитата на работещите граждани – здравословни и безопасни условия на труд.

Европейската социална харта на Европейския съвет съществува от 1961 г. В нея страните по договора се задължават да признаят като задължителни най-малко пет от седемте неоспорими социални права:

- право на труд;
- право на сдружаване;
- право на колективни преговори и право на стачка;
- право на социална сигурност;
- право на социална помощ;
- право на социална, законова и икономическа защита на семейството;
- право на защита и подкрепа на сезонните работници и на техните семейства.

При подписването му споразумението е приложено към Протокола за социалната политика. От този момент стана възможна единната европейска социална политика, обхващаща всички страни членки.

С поканата за стартиране на преговорите за членство в Европейския съюз през 1995 г. България се изправи пред своето голямо предизвикателство. Страната и българските граждани трябва да заемат своето достойно място сред европейските народи, развили се в нормални условия на пазарни отношения, вплитайки в постъпателния си възход ценности като свобода, справедливост, солидарност. Освен в икономически и социален план, където трябва да се променяме много бързо, се налага да усвояваме съвършено нов за всички манталитет и начин на мислене. Всичко това винаги е зависело и ще зависи от битието на хората и собствените възможности и ресурси на страната.

През преходния период Република България търси своя път за развитие между две крайни концепции, които тласкаха икономиката и жизненото равнище на населението към по-нисък жизнен стандарт. Корупцията и конфронтацията се вплетоха в икономическия и социалния живот на страната. В икономическата и социалната област Европейският съюз ще осъществява непрекъснат мониторинг по широк кръг критерии, показатели и стандарти. Това ще се отнася особено за социалните критерии, тъй като те са важен показател за напредъка на една страна. От скоростта, с която ще се подобрява жизненият ни стандарт, ще зависи способността на страната да се справя с действащите сили в мощния икономически и социален конгломерат, наречен Европейски съюз. Най-

характерните области, в които е налице социалният напредък на страната, могат да бъдат групирани в следния ред:

- право на минимален доход за преживяване;
- бедност и социално подпомагане; социална сигурност;
- инвалиди;
- трудово законодателство и условия на труд;
- здравословни и безопасни условия на труд;
- равни възможности за мъжете и жените;
- социално осигуряване;
- трудова заетост и безработица;
- трудова борса;
- здравеопазване;
- образование;
- свободно движение на хора;
- други, специфични.

Участието на Република България в общата социална политика на Европейския съюз бе дискутирано основно в Глава 13. „Социална политика и заетост“. Европейският съюз подчертава колко е важно за Република България да се съобразява със Споразумението за асоцииране и с Партньорството за присъединяване, които представляват основни елементи на засилената предприсъединителна стратегия. Европейският съюз отбелязва ангажимента на Република България чрез партньорство за присъединяване и национална програма за приемане на достиженията на правото на Европейската общност да доизгради съществуващите институции по заетост и социална политика. Европейският съюз подкрепя Република България в процеса на поетапно хармонизиране на законодателството ѝ с това на Общността, както и в усилията ѝ да осигури ефективно изпълнение, като същевременно изисква от Република България значителни инвестиции. Освен това Европейският съюз подчертава значението на социалното измерение на Съюза, консолидиран след Договора от Амстердам, както и това, че от датата на присъединяване ще се изисква срочно и пълно транспониране и изпълнение на законодателството в областта на социалната политика и заетостта.

След приемането им в Европейския съюз новите държави членки, включително Република България и Румъния,

преминават през преходен период в свободното движение на работна сила. За Република България е установен двугодишен период, през който старите държави членки ще прилагат национални мерки към българските граждани. След изтичане на този период всяка държава ще прецени дали може да прилага общностното право от този момент нататък. Ще имат право да продължат преходния период още три години само държави, в които има сериозни затруднения на трудовия пазар. Защитните мерки на преходния период могат да бъдат прилагани до края на седмата година след приемането на новата държава членка. След това старите държави членки се задължават да прилагат общностното право. Всеки български гражданин може да започне работа в държава членка на Общността, като първо се проверяват какви са изискванията за упражняване на професията и признава ли се професионалната квалификация в страната членка. Република България все още не разполага с достатъчно концепции за стратегиите в социалната област, затова и бе приета в Общността достатъчно бедна, но догонването ще бъде удължено, защото държавата ни е засегната изключително тежко от мащабни кризисни и рецесионни процеси, което означава, че те не могат да бъдат преодолени за няколко години, за да настъпи фазата на възстановяване и подем. Обяснението в случая не можем да търсим единствено в закъсняването или ускоряването на реформите. То по-скоро се крие във факта, че от началото на прехода до сега липсват национално приети цели и приоритети на икономическата политика, които да бъдат следвани неотклонно, независимо от политическото махало. Според Горан Банков „...международните сравнения също показват, че поради мащабната загуба на икономическия си потенциал България е на последно място между държавите членки на Европейския съюз по:

- темпове на икономическо възстановяване;
- равнище на работната заплата;
- равнище на гарантирания минимален доход за оценяване;
- равнище на минималната месечна работна заплата;
- равнище на средния доход на едно лице;
- равнище на обхвата на обедняването

В Република България около 85 % от населението е бедно и много бедно. 40–45 % от домакинствата живеят в пълна мизерия. В страните от Европейския съюз системите за социална сигурност не позволяват живот в мизерия;

- равнище на демографските показатели

Република България е на първо място по отрицателен прираст на населението и на трето място по висока смъртност в сравнение с другите средноразвити страни;

- равнище на безработицата

Страната ни е несравнима с която и да било друга страна.

Посочените данни показват, че националните икономически и социални интереси са принесени в напълно безсмислена жертва пред олтара на прехода към пазарно стопанство и демокрация. Основните кратки изводи от данните за икономическото и социалното развитие на Република България през 10-годишния преходен период могат да се групират в следния ред:

- връзката между икономическата и социалната политика е изцяло разкъсана;

- без активна социална политика в областта на заетостта, доходите и потреблението икономическата политика на реален растеж е невъзможна

В условията на валутен борд е или много трудно да се постигне чрез сегашните политики и инструменти, или ще се наложат коренно различни финансова, парична и кредитна политика;

- разбита е системата за социална сигурност и защита на населението

Нейните елементи – гарантиран минимален доход, минимална работна заплата, минимална и средна пенсия, детски надбавки, допустимо ниво на безработица и др., са на изключително ниски и неморални равнища. В страната липсват официално признати горна и долна граница на бедността, които да станат основа за изграждане на системата за социална сигурност на населението и за нова политика на доходите и заетостта;

➤ в Република България се прилагаше изключително рестриктивна политика на доходите, която доведе до двойно обедняване на населението и огромен спад в потреблението

Потреблението на населението е критично свито, а търсенето на стоки и услуги непрекъснато спада. Изходът трябва да се търси в друга политика на доходите, която дори да е рискована, за година-две ще доведе до нарастване на потребителското търсене, а оттам и до увеличаване на производството и растеж“ (1: 162).

➤ стартираните реформи в областта на социалното и здравното осигуряване

Социалните изменения на интеграцията като цяло са особено важни, сложни и трудни за достигане. За решаване на проблемите в социалната политика трябва да се търсят нови решения за формиране, като преди всичко тя се обвърже тясно с нови решения в областта на икономическата, фискалната и паричната политика.

Въвеждането на валутния борд от 1.VII.1997 г. завари доходите на изключително ниско равнище и населението започна да свива своето потребление. Само с инфлацията от 1997 г., без да се има предвид и обезценката на лева спрямо щатския долар, твърде бавно възстановява неговата реална покупателна способност. Използването на приватизацията като инструмент на структурната реформа доведе до критично увеличение на безработицата. През това време малък брой от населението успя да забогатее от корупция, от приватизация под масата. Всички тези процеси доведоха Република България до едно от последните места на Европа по жизнено равнище. Средна класа в страната не се формира, а доколкото съществува частен бизнес, той е задушен от данъчната и осигурителната тежест.

Младежката безработица е изключително висока – 31–35 на сто, и няма изгледи в скоро време да се решат проблемите със заетостта на тази група. В българското общество, независимо дали са българи или от етническите и малцинствените групи, се формираха трайни групи дългосрочно безработни. Поради сериозните си затруднения държавата не може да гарантира тяхното подпомагане, което от своя страна води до увеличаване на престъпността по принуда от

трайната мизерия. Това е проблем, който засяга почти всички социални системи – образование, здравеопазване, пазар на труда, ниски заплати, пенсии и детски надбавки, квалификация и т.н. Промените в структурата на българското общество засяга най-чувствително образованата и висококвалифицираната част от населението – промишлените работници, техническите кадри и всички останали специалисти с висше образование, научната интелигенция, заетите в културата и изкуството. От гледна точка на бъдещия мониторинг върху социалната стратификация в страната ни е важно да се наблюдават най-малко четири критерия:

- брой лица, живеещи над социалния минимум;
- брой лица, живеещи под социалния минимум, но над долната граница на бедността;
- брой лица, живеещи под долната граница на бедността;
- равнище и структура на безработицата.

Социалната политика се нуждае, от една страна, от пълно реформиране, и от друга, тя да бъде изведена в приоритет на държавната политика заедно с нова икономическа политика. Пред социалната политика трябва да се поставят следните цели:

- Да се изгради система за социална сигурност на населението, която да гарантира стартирането на възможните минимални стандарти в областта на заплащането, социалното подпомагане, пенсиите и детските надбавки, както и в областта на заетостта. Изграждането на системата трябва да се осъществи в съответствие с критериите и изискванията на социалното законодателство на Европейския съюз;
- Стабилизиране на системата за социална сигурност на населението и намаляване на бедността, намаляване на размера на безработицата и трайно повишаване на доходите и потреблението;
- Нарастване на жизнения стандарт и доближаване до средните стандарти на страните от Централна Европа, а впоследствие и на Европейския съюз.

За реализиране на приоритетите на социалната политика държавата трябва да разработи Национална програма за заетост и намаляване на безработицата; стартиране на прог-

рама за квалификация и преквалификация на безработни в съответствие с потребностите от квалифицирани работници и служители. Трябва да се разработят програми за заетост на безработни от малцинствата, на младежи от групата на инвалидите, както и да се приемат законодателство и програми, създаващи условия за реализиране на принципа на Европейския съюз „Образование и квалификация цял живот“.

Република България извършва предварителна дейност по подготовката на законодателството, структурите и механизмите за управление и усвояване на средствата, които ще бъдат получавани от структурните фондове на Европейския съюз, и по-специално от Европейския социален фонд. В областта на създаването на механизми и структури за управление на финансираните от структурните фондове на Европейския съюз програми и проекти се разработват необходимите процедури за организиране на управлението на програмите и проектите; изградени са регионални съвети по заетостта, които ще отговарят на регионално ниво за програмирането и изпълнението на програмите и проектите; укрепва се капацитетът на Министерството на труда и социалната политика за планиране, програмиране, финансов контрол, мониторинг и оценка на програми и проекти.

Министерството на труда и социалната политика регулира дейността на институциите в областта на закрилата, рехабилитацията, социалната интеграция и заетостта на лицата с увреждания и подкрепя сътрудничеството на всички участници, работещи в тази сфера, включително неправителствените организации и социалните партньори. Министерството изработва стандарти, критерии и механизми за предоставяне на социални услуги за интегриране в обществото на инвалидите. Съвместно с Националната служба за социално подпомагане то разкрива заведения за предоставяне на социални услуги на инвалиди.

Към компетенциите на дирекция „Защита при безработица и насърчаване на заетостта“ са разработването и предлагането на национални програми за професионална квалификация и ориентиране и участието в разработване на Националния план по заетостта – задачи, касаещи и групата на лица с увреждания. Дирекция „Социални услуги и социално

подпомагане“ разработва проекти и програми за работа с инвалиди, деца и други рискови групи.

Министерството на труда и социалната политика с подкрепата на Програмата на ООН за развитие изпълнява пилотен проект СЕЙН – „Социални услуги в замяна на нови работни места“. Основната цел на проекта е да се изпробва нов модел за предлагане на социални услуги в общността, които да удовлетворяват потребностите на нуждаещите се, без да ги откъсва от естествената им домашна и микросоциална среда. Тази промяна ще облекчи и процедурата за настаняване на безнадзорни деца в приюти, тъй като няма да бъде необходимо да се спазва редът за настаняване в специализирани институции. С промените се предвижда възможност за закриване на специализирани институции за предоставяне на социални услуги и на социални услуги в общността, когато са държавна дейност, по мотивирано предложение на Инспектората към изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане. По този начин услуги, които се финансират от държавния бюджет, но не отговарят на критериите и стандартите за тяхното предоставяне, ще бъдат закривани от изпълнителния директор. Важно е да се отбележи, че управлението на дейностите по проекта във всички общини е възложено на неправителствени организации. По този начин ще се повиши капацитетът на неправителствените организации в предоставянето и управлението на социални услуги в общността и ще се разшири асортиментът и повиши качеството на предлаганите социални услуги. Дейностите по проекта подкрепят самотно живеещи стари хора, хора с увреждания и деца с увреждания.

Националната програма „От социални помощи към заетост“ продължава да бъде най-мощната програма за заетост и социална интеграция в България, целяща пълноценна интеграция в пазара на труда на безработни лица, обект на социално подпомагане. Програмата се развива и през 2005 г. Това се налага както във връзка с новите приоритети на политиката по заетостта, така и с цел повишаване на ефективността и устойчивостта на резултатите от тази програма. Разшири се финансирането на проекти от частния сектор, тъй като те предлагат по-големи възможности за запазване

на заетостта на лицата, показали добри резултати, след приключване на периода на субсидирана заетост. По-конкретно през 2005 г. е разширен обхватът на допустимите за изпълнение дейности, като е предоставена възможност за разкриване на работни места от частни работодатели в дейности от основното им производство, с изключение на комунално-битови дейности и покупко-продажба на стоки. От настоящата година в програмата като работодатели се включват и земеделските производители и предприятия, свързани с преработването на селскостопанска продукция. Освен положителния ефект, който Програмата има за отделните безработни лица, нейната реализацията на проектен принцип създава предпоставки за формиране на култура за разработване и реализиране на проекти у всички бенефициенти. През периода юни 2004 г.–април 2005 г. на трудовия пазар стартираха нови програми, а в някои от действащите бяха направени съществени промени:

Европейският съюз е изправен пред изключително важен избор. През 2008 г. Европейската комисия ще представи своята нова социална програма, която ще даде израз на потребностите и стремежите на европейските граждани през следващите години. Тя би следвало да очертае пътя на желаното от нас развитие на обществото. Европа не може да постигне напредък без активната ангажираност и единодушие на своите граждани.

В рамките на програма ЕСОКТА започна организирано обучение на служители от службите по заетостта, регионалните и местните власти, които ще се занимават с програмирането, реализацията и мониторинга на дейностите на Европейския социален фонд.

Подчертано нарасна ролята на социалните партньори при разработването и прилагането на държавната политика за насърчаване на заетостта. Стратегията по заетостта и Националният план за действие по заетостта са разработени изцяло на основата на социалното партньорство. Програмите, проектите и мерките от плановете се разработват и изпълняват с участието на социалните партньори и неправителствените организации.

Процесът на интегриране на Република България в Европейския съюз е многостранен политически, институционален, икономически, социалноструктурен и психологически процес. Социалната политика на Европейския съюз има цел да смекчава най-съществените различия в националните схеми и програми, да улеснява свободното движение на работници, да създава предпоставки за повишаване на заетостта и подобряване на условията на труд, да усъвършенства равнището на професионално образование и да подпомага преквалификацията и реинтеграцията на лицата, които са загубили работа поради структурни промени в икономиката или други социалнозначими причини. XXI век е век на информационните технологии и на високоинтелектуалните производства и услуги. Това изисква изменения в качеството на знанията, които трябва да придобиват подрастващите и младите поколения. Работната сила на България в различните области на обществения живот масово губи досегашната си работа. Това изисква както лични усилия, така и намеса на държавата за преквалификация на тези работници и служители, за да участват активно в общественото производство. Тези потребности от качествена работна сила изисква инвестиции в развитието на човешкия капитал, а това налага въвеждането на качествени образователни и квалификационни стандарти, с които да намерим мястото си в европейските и световните тенденции. Силна социална политика в едно развиващо се общество означава реализиране на компетентни, конкурентоспособни и можещи хора на пазара на труда.

ЛИТЕРАТУРА

1. Банков, Горан. Реформиране на социалната политика.

ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Даниел Русев
специалност „Бизнес администрация“

Европейският Съюз (ЕС) е безпрецедентна, уникална форма на междудържавно взаимодействие и сътрудничество и затова е трудно осмислянето на неговата същност. Най-висока степен на интегриране досега е постигната в рамките на днешния Европейски съюз, който е продължение на Европейската общност (ЕО), чието формиране започна с Европейското обединение за въглища и стомана (ЕОВС) и Европейското обединение за атомна енергия (ЕВРАТОМ). Интеграцията се разви под знака на нови идеи за изключване на войната между страните, за постигане на определени цели, за стимулиране на икономическия растеж. Тези идеи се свързват с името на Жан Моне, който след Втората световна война оглавява Френския национален институт по планиране в освободена Франция. Той получава задачата да предложи решение за преодоляване на традиционната враждебност между Германия и Франция. Така Жан Моне и неговият екип лансират една революционна идея за развитие на европейските държави в интерес на техните народи.

Идеите им са официализирани на 9.V.1950 г. в декларация на френския министър на външните работи Робер Шуман (датата се отбелязва като Ден на Европа). Впоследствие, на 18.IV.1951 г. е подписан Договорът за създаване на ЕОВС. Окуражени от първите успешни стъпки на сътрудничество в ЕОВС, министрите на външните работи на членуващите страни на среща в Италия решават да бъдат започнати преговори за интеграция и в други области. Така се стига до подписването на Римските договори от март 1957 г., по силата на които се създават ЕИО и ЕВРАТОМ. Същите шест страни – Франция, Западна Германия, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург, с Договора за ЕИО решават да създадат и митнически съюз, който да се развива в общ пазар,

позволяващ свободното движение на основните фактори на производството – стоките, услугите, капиталите и хората.

Общите цели на трите общности за икономически растеж и повишаване на икономическия стандарт на основата на по-рационално използване на ресурсите доведоха до създаването на институционалната структура на Европейската общност, която играе особена роля в развитието на интеграционните процеси. През 1969 г. Европейската общност приема решение за разглеждане на кандидатури на нови членки и одобрява курса за създаване на икономически и валутен съюз.

Договорът, с който се слага началото на нов етап в развитието на интеграцията, е Договорът от Маастрихт, влязъл в сила на 1.XI.1993 г. С него Европейската общност става вече Европейски съюз.

Съдържанието на тази най-развита форма на интеграция се определя от сложното взаимодействие между държави, наднационални институции и общи норми. От средство за решаване на икономически и политически проблеми интеграцията се разви и въплъти в нов икономически и политически субект. Но освен чрез примера за подражание ЕС играе своята роля най-вече с това, че поема лидерството на Европа, и с тази форма на интеграция днес е свързана съдбата на 500-те милиона граждани. ЕС днес обхваща 15 пълноправни членки, а желание за интегриране са декларирали още 13 страни.

За постигане на целите, които стоят пред интеграционната общност, ЕС провежда редица политики, които засягат всички области на обществения живот. Те са: обща икономическа политика, обща селскостопанска политика, обща търговска политика, обща транспортна политика, обща енергийна политика, обща политика в областта на опазването на околната среда, обща социална политика, обща финансова политика, обща валутна политика и валутен съюз, обща вътрешна политика, обща политика в областта на външните отношения и сигурността, сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи. В новото столетие ЕС влезе като икономически и валутен съюз – най-високата позната досега степен на интеграция.

В Римските договори от 1957 г. – Договора на Европейската икономическа общност и Договора за създаване на

Европейска общност за атомна енергетика, са разработени икономическите цели на интеграцията, съгласно с които „Общността има за своя задача посредством създаването на общ пазар и на икономически и валутен съюз и посредством осъществяването на общи политики или дейности (...) да насърчава в рамките на общността хармоничното и балансирано развитие на икономическите дейности, постоянния неинфлационен растеж (...) високата степен на трудова заетост и социална закрила, повишаването на жизнения стандарт и качеството на живота, както и икономическото и социалното сближаване между страните членки“ (1).

Общността съдейства за постигането на целта икономическо и социално сближаване на страните членки чрез структурните си фондове: Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейския фонд за ориентиране и гарантиране на селското стопанство, Европейския социален фонд, Европейската инвестиционна банка.

С присъединяването към ЕС на голям брой относително по-слабо развити страни от Централна и Източна Европа икономическото и социалното сближаване, както и смекчаването на регионалните диспропорции като цел на икономическата интеграция несъмнено ще повишат своето значение.

Република България винаги е била част от европейското семейство. Твърдението, че в началото на XXI век Република България се присъединява към Европа, е невярно, тъй като страната ни винаги е принадлежала към този континент не само от географска, но също така от историческа, културна, икономическа и политическа гледна точка.

Българската история през вековете доказва богатата култура и приноса на страната към развитието на европейското наследство. Като едно от най-добрите признания в тази област е именно включването на Декларацията на Република България относно използването на кирилицата в Европейския съюз към Договора за присъединяване на Република България към ЕС. Съгласно с тази декларация „с признаването на българския език като автентичен език на Договорите, а също и като официален и работен език, който се използва от институциите на ЕС, кирилицата се превръща в азбука, която ще се използва официално в ЕС. Тази съществена част от култур-

ното наследство на Европа представлява особен български принос към езиковото и културното многообразие на Съюза“.

Официалните отношения между България и Европейската общност водят началото си от времето преди разпадането на Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ). Такива за пръв път са установени на 9.VIII.1988 г., в резултат на което България акредитира свой представител в Брюксел. Две години по-късно – на 8.V.1990 г., в Брюксел като израз на нормализирането на отношенията между Република България и Европейската общност е подписано споразумение за търговия и търговско и икономическо сътрудничество между тях. Това споразумение, което е от т.нар. „споразумения от първо поколение“, регламентира отношенията между Република България и Европейската общност до 1.I.1994 г., след което преставя да бъде в сила.

В отговор на желанието на Република България и на другите държави от Централна и Източна Европа за членство в Европейската общност е предприета инициативата за договаряне и подписване на „второ поколение“ споразумения – Европейски споразумения за асоцииране. Преговорите относно договарянето на споразуменията от „второ поколение“ с Република България са финализирани в началото на 1993 г. и на 8.III.1993 г. в Брюксел е подписано Европейското споразумение за асоцииране между Европейската общност и нейните държави членки, от една страна, и Република България, от друга страна. То е ратифицирано със закон, приет от 36-ото Народно събрание на 15.IV.1993 г. и влиза в сила от 1.II.1995 г.

В деня на подписването на Европейското споразумение за асоцииране е подписано и Временно споразумение, регламентиращо по-специално неговите търговски аспекти. То влиза в сила от 31.XII.1993 г. и заменя Споразумението за търговия, търговско и икономическо сътрудничество, крайният срок на действие на което е именно 1.I.1994 г. По този начин Европейското споразумение за асоцииране на Република България започва да действа по-рано, макар и само в своята търговска част. Всички останали негови части започват да се прилагат от 1.II.1995 г.

Критериите за членство в ЕС бяха формулирани на Европейския съвет в Копенхаген (Дания) през юли 1993 г. Те се

прилагат и по отношение на РБългария. **Критериите от Копенхаген за членство в ЕС** са, както следва: политически критерии; икономически критерии; способност за поемане на задълженията от членството, включително присъединяване към целите на политическия, икономическия и валутния съюз.

Политическите критерии се отнасят най-общо до стабилността на институциите, гарантиращи демокрацията, върховенството на закона, спазването на човешките права и закрилата на малцинствата. При изпълнение на тези критерии се наблюдава до каква степен в съответната държава се провеждат честни и прозрачни избори, в това число избори за Народно събрание, местни избори, избори за президент и т.н.

Съществен елемент по отношение на политическите критерии е ефективността на съдебната система в страната. Важен критерий във връзка с анализа на ефективността на съдебната система е бързината, с която се разглеждат делата в РБългария, разпределението на функциите в съдебната система и други.

В областта на политическите критерии се наблюдават също така и антикорупционните мерки, които предприема страната. Успешните мерки за борба с корупцията подобряват не само имиджа на страната ни, но и благоприятстват успешното развитие на бизнеса.

Още преди страната да започне преговори за членство в ЕС, европейските институции признават, че като цяло РБългария изпълнява политическите критерии за присъединяване към Съюза. Нещо повече, напредък по изпълнението на тези критерии бе именно едно от основните условия за започване на тези преговори. ЕС признава, че РБългария спазва правата на човека и основните свободи, както и че са приети основните нормативни актове, които регламентират различните области в света на политическите критерии.

Икономическите критерии основно са два, а именно: изграждане на функционираща пазарна икономика и способност за справяне с конкурентния натиск и пазарните сили в ЕС.

От особена важност за пазарната икономика е спазването на правото на собственост, възможността за ефективно правоприлагане, както и наличието на макроикономическа

стабилност и консенсус между институциите относно икономическата политика в страната.

В РБългария бе признато, че функционира пазарна икономика още през 2002 г. По отношение на способността за справяне с конкурентния натиск на пазарните сили в ЕС през последните години се посочва, че страната ни ще може да постигне и този критерий, ако продължи настоящия темп на реформи.

Способността за поемане на задълженията от членството, включително присъединяването към целите на политическия, икономическия и валутния съюз, е следващият критерий, който бе дефиниран в Копенхаген като изискване за пълноправно членство в ЕС. Най-общо той обхваща необходимата правна и институционална рамка, която следва да бъде налице, за да може да се прилага ефективно европейското законодателство в съответните раздели. Тези раздели на европейското право са групирани най-общо в 30 групи, които формират 30-те преговорни глави.

Важен момент в поредицата от стъпки по пътя от подписването на Европейско споразумение за асоцииране до пълноправното членство на РБългария в ЕС представлява подаването на официалната молба. Това стана на 16.XII.1995 г. по време на Европейския съвет в Мадрид. На 29.I.1996 г. Съветът на Европейския съюз взема решение да приложи процедурата, съгласно с която в такива случаи се предвижда провеждане на консултации с Европейската комисия.

Засилена активност по посока на своето разширяване ЕС демонстрира чрез т.нар. „Програма 2000“, разработена от Европейската комисия през 1997 г. Въз основа на нея Европейският съвет в Люксембург (декември 1997 г.) прави предложение за започване на преговори за членство на страните от Централна и Източна Европа. На 31.III.1998 г. започват официалните преговори със страните от „първата вълна“ – Естония, Полша, Словения, Унгария, Чехия (от Централноевропейската инициатива) и Кипър (от асоциираните средиземноморски държави). Тези страни са известни като Люксембургската група.

На 10.XII.1999 г. в Хелзинки на заседание на ЕС беше взето решение за започване на официални преговори за при-

съединяване и с втората група държави кандидатки. Беше възприета формулата „6+1“, която означава, че към 6-те асоциирани страни – България, Латвия, Литва, Румъния, Словакия и Малта, беше отправена официална покана за започване на преговори, а на седмата – Турция, беше признат статута на страна кандидат, но без възможност да стартира преговори за членство. Шестте страни стават известни като Хелзинкската група.

След вземане на решението РБългария да започне преговори за членство в ЕС страната премина към нов етап от подготовката си за членство в ЕС, а именно към същинските преговори по отделните раздели от правото на Европейската общност.

След решението на Европейския съвет в Хелзинки РБългария започна официално преговори за членство през февруари 2000 г.

В рамките на преговорния процес между РБългария и Европейския съюз бяха договорени общо 34 преходни периода, в това число и ограничен кръг дерогации. Те са със силно изявена асиметричност в полза на РБългария, тъй като 31 от тях са в полза на РБългария.

РБългария е договорила най-много преходни периоди по „Данъчна политика“ (6) и „Околна среда“ (7) – общо 20 на брой. В тези раздели са и най-дългите преходни периоди с максимална продължителност 8 години до 31.XII.2014 г.

Техническото приключване на преговорите между РБългария и ЕС за пълноправно членство в ЕС бе осъществено на 15.VI.2004 г., като бяха временно затворени всички преговорни глави.

За официален край на преговорния процес се счита проведената последна Междуправителствена конференция на 14.XII.2004 г. Това позволи няколко дни по-късно на Европейския съвет в Брюксел да бъде определен и срокът, в който РБългария да подпише Договора за присъединяване към ЕС. На 25.IV.2005 г. РБългария подписва Договора за пълноправно членство, а на 11.V.2005 г. договарът е ратифициран от Народното събрание.

С подписването на договора на 25.IV.2005 г. РБългария придобива статут на страна наблюдател, което от своя страна

и даде право да участва в работата при процеса на вземане на решения от ЕС с възможност да предоставя свои писмени позиции и да се изказва по новите предложения на нормативните актове на ЕС. Единствената по-съществена разлика между статута на страна наблюдател и държава членка на ЕС е това, че страната наблюдател няма право да гласува.

Изпълнението на ангажиментите и спазването на правилата на ЕС изискват адекватни усилия от страна най-вече на администрацията и бизнеса, както и значителни финансови ресурси за достигане на европейските стандарти в различните области. Европейският съюз също подпомага финансирането на изпълнението на ангажиментите и изискванията от страна на РБългария.

Преди датата на членство на РБългария в ЕС основната част от финансовата подкрепа на Съюза постъпва по линия на предприсъединителните финансови инструменти. Трите предприсъединителни финансови инструмента са ФАР, ИСПА и САПАРД. Те финансират различни дейности и проекти, които имат цел да подпомогнат подготовката на страната за пълноправно членство в ЕС.

До членството си РБългария получава подкрепа и от други програми на ЕС, като програмата „Сократ“, „Леонардо да Винчи“, „ИДА“, „Култура 2000“, „Младеж“ и Шеста рамкова програма, която подкрепя извършването на научни изследвания и следи за създаването на „европейско пространство на научните изследвания“.

След като стана член на ЕС, РБългария получава средства от Кохезионния фонд и от т.нар. „регионални структурни фондове“:

- Европейския фонд за регионално развитие;
- Европейския социален фонд;
- Европейския фонд за ориентиране и гарантиране на селското стопанство;
- Финансовия инструмент за насочване на развитието на рибното стопанство.

Подготовката за членство на РБългария в ЕС изисква незначителни финансови средства за покриване на европейските стандарти, в това число по отношение на околната среда, транспорта, земеделието, изграждането на админист-

ративен капацитет и други. Част от тези средства се отпускат като безвъзмездна помощ от страна на предприєдинителните финансови инструменти преди датата на членство в ЕС и от структурните фондове и Кохезионния фонд след присъединяването ни към Съюза.

На практика Договорът за присъединяване към ЕС представлява общ договор, който се подписва от РБългария и Румъния, от една страна, и от държавите членки на ЕС, от друга страна. Следва да се отбележи също, че след влизането в сила на този договор спира да се прилага Европейското споразумение за асоцииране.

Много анализатори твърдят, че Договорът за присъединяване към ЕС е най-обемният документ, който РБългария е подписвала до този момент. Договорът е съставен в по един оригинал на общо 23 езика и влезе в сила на 1.1.2007 г.

По отношение на РБългария и Румъния в договора са залегнали 3 специфични предпазни клаузи в следните сфери: обща икономическа клауза; вътрешен пазар; правосъдие и вътрешен ред. В рамките на три години след датата на членство ЕС ще може да предприеме специфични мерки в случай, че РБългария и Румъния не изпълнят своите ангажменти и това застрашава функционирането на политиките и вътрешния пазар на ЕС.

Присъединяването на РБългария към ЕС дава нова възможност на българите да се приобщят към четирите основни принципа на Съюза – свободното движение на хора, на стоки, на услуги и на капитали. Всеки човек ще има правото да му се признават образованието и професионалната квалификация във всички останали държави от Съюза. С приемането на РБългария в ЕС страната ни е задължена да приеме европейските принципи в социалната сфера и така българските граждани ще имат повече социални привилегии. Европейската интеграция дава възможност на гражданите да подобрят жизненото си равнище. Потребителите ни ще се ползват от по-голям избор при по-ниски цени. От своя страна производителите ни ще имат по-големи възможности за реализация на продукцията на огромния пазар от над 500 милиона жители. Те следват вече общи правила и ще имат еднакви възможности. Европейското законодателство за защита на

потребителите и здравето ясно регламентира правилата по такива въпроси като подвеждащата реклама, качеството на продуктите, търговията, потребителските кредити, фалшификатите, туристическите пакети и дейността на туроператорите и санитарната защита на хранителните продукти. С присъединяването си към ЕС РБългария засили икономическата и търговската интеграция, основите на които вече са изградени от досегашните страни членки.

Членството ни в ЕС е гаранция за чуждестранните инвеститори, че предприетите реформи за изграждане на пазарна икономика са необратими. Свободното движение на капитали ще облекчи дейността на чуждите инвеститори, от което може да се очаква повишаване на обема на вложенията в българската икономика средства. По отношение на земеделието членството ни в ЕС ще подобри перспективите на фермерите, зеленчукопроизводството, лозарите. РБългария ще увеличи производството на зърнени култури, които пазарът на ЕС може да поеме. Навлизането на пазара на чужди компании става според правилата на конкуренцията. Приемът в ЕС облекчи българските предприемачи и в други аспекти, тъй като практиката на ЕС е лицензионните режими да се намалят до минимум.

Приемането на България в ЕС ни дава възможност да се ползваме от достиженията на Съюза, които осигуряват висок жизнен стандарт. Възприемането и прилагането на Европейското законодателство включва и важни сфери на социалната политика като ограниченията в работното време, задължителните минимални стандарти за сигурност на работното място, равенството на половете и други мерки за преодоляване на дискриминацията.

По думите на Оли Рен, комисар по разширяването на ЕС, географията определя само рамката на Европа, но всъщност съзнанието на гражданите, общите им ценности бележат Европа като пространство на картата на света. Една от тези ценности е езиковото разнообразие. След приемането на РБългария в ЕС българската азбука – кирилицата, стана една от официалните азбуки на ЕС. За нас, българите, това е признание на нашата култура. Това повишава степента на нашата отговорност за нейното съхраняване и обогатяване.

Присъединяването на РБългария бе свързано с много усилия – политически, икономически и социални, бяха необходими много талант и воля, за да можем да вложим своя принос към големия европейски дом. Всичко това стана възможно, защото силата е в нас, Българите. Ние ще покажем на света, че можем да живеем като европейци, но без да губим националната си идентичност.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чл. 129 от Договора на Европейската общност (ДЕО).
2. Чл. 130 от Договора на Европейската общност.
3. Договор на Европейската общност – Дял XV.
4. Договор на Европейската общност.
5. Чл. 1 от Европейското споразумение за асоцииране.
6. Гл. 10 „Данъчна политика“.
7. Гл. 22 „Околна среда“.

ДЕМОКРАТИЧНОТО ЕВРОПЕЙСКО ГРАЖДАНСТВО И РОЛЯТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Бояна Данчева
специалност „Туризм“

„Да се учим на демокрация, без да можем да я прилагаме, е безсмислено; да прилагаме демокрация без знания е рисковано.“

Г-жа Мод де Бор Букикио
зам. генерален секретар на Съвета на Европа

В Хартата за основните права в Европейския съюз (1), в дял II, член 14, със заглавие „Право на образование“ е посочено:

1. Всеки има право на образование, както и на достъп до професионално и квалифицирано обучение;

2. Това право предполага възможността да се следва безплатно задължителният образователен курс;

3. Свободата да се създават учебни заведения, зачитащи демократичните принципи, както и правото на родителите да осигуряват възпитанието и обучението на своите деца съгласно своите религиозни, философски и педагогически убеждения се зачита според националните закони, които регулират упражняването на тези права.

Този член се основава както на общите конституционни традиции на държавите членки, така и на член 2 от Допълнителния протокол към Европейската конвенция за правата на човека (2), който гласи: „Никой не може да бъде лишен от правото на образование. При изпълнението на функциите, поети от нея в областта на образованието и обучението, държавата уважава правото на родителите да дават на своите деца образование и обучение в съответствие със своите религиозни и философски убеждения“.

Бе сметено за целесъобразно да се разшири обхватът на този член, като се включи достъпът до професионално и

---

* Learning democracy without being able to practice it is futile; practicing democracy without knowledge is perilous.

продължаващо обучение (3), както и да се добави принципът на безплатно задължително образование. Така, както е формулиран, този принцип предполага само, че по отношение на задължителното образование всяко дете има възможността да посещава учебно заведение, което предлага безплатно образование. Той не задължава всички учебни заведения, които предлагат това образование или професионално и продължаващо обучение, и по-специално частните, да бъдат безплатни. Той не забранява също така определени форми на задължително образование да бъдат платени, при условие че държавата вземе мерки, за да се отпусне финансова компенсация. Доколкото Хартата се прилага в Съюза, това означава, че в своите образователни политики той трябва да съблюдава безплатния характер на задължителното образование, но това, разбира се, не поражда нови области на компетентност. Що се отнася до правото на родителите, то трябва да бъде тълкувано във връзка с разпоредбите на член 24 (4).

Свободата да се създават публични или частни учебни заведения е гарантирана като един от аспектите на свободата на стопанската дейност, но е ограничена от зачитането на демократичните принципи и се упражнява при условията и по реда, предвидени в националните законодателства (5).

Образованието за демократично гражданство е приоритет на Съвета на Европа от 1997 г., когато се дава началото на проект, протичащ в няколко етапа. През първия етап, който приключва до 2001 г., е разработен конкретен план за действие. Вторият етап определя общите насоки за целите, същността и методите на образованието за демократично гражданство. През този втори етап се осъществява разпространение на резултатите от действието на проекта, което става възможно чрез създаване на мрежа от координатори. Провеждат се редица семинари, обучения на преподаватели и др. Етапът завършва с конференция под наслов „Демокрацията – образование и начин на живот“, която се провежда в София на 13–14.XII.2004 г. и бе открита от министъра на образованието и науката на Република България и от зам. генералния секретар на Съвета на Европа – г-жа Мод де Бор Букикио. Във форума участваха близо 150 специалисти и експерти в областта на образованието от страните членки на СЕ. На конференци-

ята 2005 г. бе обявена от Съвета на Европа за Европейска година на демократичното гражданство чрез образование по предложение на Република България. През тази година трябва да бъдат постигнати три основни цели:

- повишаване на познанията за това, какво образованието може да допринесе за развитието на демократично гражданско общество, за активизирането на гражданите, за стимулирането на социалното сближаване, за межкултурното развитие, за спазването на човешките права и за разнообразието;

- поставяне на образованието за демократично гражданско общество от страните членки на Съвета на Европа като приоритет в образователната им политика и осъществяване на устойчива реформа на всички равнища на образователната система;

- създаване на база данни за подпомагане на страните членки в повишаването на ролята на образованието за демократично гражданство.

Този проект постави началото на общите усилия на държавите членки на ЕО да създадат едно демократично европейско общество, като се започне от началната степен на образованието, защото училището трябва да има основната роля за изграждането на индивида. Въпреки че възпитанието и характерът на човека се градят в семейството, в спортния клуб, чрез медиите, мястото, където децата ни прекарват най-много от активното си време, си остава училището. Там започва изграждането на първите им социални връзки с техните съученици и преподаватели. Училището може и трябва да бъде източникът на гражданското демократично общество, то трябва да превръща теорията в реалност, но за това му е необходима подкрепа, опит, разбиране, съпричастност.

Днес повече от всякога, когато градим обединена Европа, Европа на познанието и на високите технологии, а същевременно сме свидетели на социални напрежения, страх от безработица, насилие във всекидневието, апатия на хората към политическия живот и липса на доверие в демократичните институции, възпитаването на будни, отговорни и активни граждани е наш основен дълг.

Ние всички съзнаваме, че образованието за демократично гражданство не се ограничава в класната стая. Гражданското поведение не се изразява единствено в гласуване на избори. Да бъдеш активен гражданин в демократичното общество, означава съзнание и отговорност пред обществото в най-обикновени житейски ситуации – в семейството, на улицата, в училище, на работа и в ежедневните взаимоотношения с родители, близки, съседи, колеги. Активно гражданско поведение се гради стъпка по стъпка през целия живот на индивида. То е начин на живот, начин на мислене, активно участие в обществените процеси, основаващо се на правата и задълженията на всеки член на гражданското общество (6).

Ето защо в България дейностите за демократично гражданство са насочени към отношението на хората към повишаването на качеството на участие в демократичното общество за укрепване на демократичната култура.

Членството на България в ЕС ни задължава все повече знанията и уменията на българските ученици да имат европейски измерения. Те трябва да знаят какво значи да си гражданин на обединена Европа и да познават своите граждански права. Тъй като децата все по-често се учат не само от думи, а и от дела, необходимо е да се прилагат добри практически занятия, които да подтикват учениците към активно участие.

Ролята на училището е да развива такава ценностна система у учениците, в която те да разберат, че тяхното лично участие в демократичното общество е от особено значение. То трябва да формира у тях съзнанието, че те са градивен елемент на това общество и че те трябва да бъдат загрижени за него и за неговото бъдеще. Съществуващите морални добродетели като справедливост, равнопоставеност, толерантност, свобода на словото, уважение на човешкото достойнство също трябва да бъдат възпитавани.

Най-важно е всички тези значими граждански ценности да са пропити в цялостния училищен живот, като се даде възможност на учащите се да участват активно в него. Една от формите за участие на учащите се в управлението на учебното заведение са провежданите дни на самоуправление, за да може до известна степен те „да преживеят“ демок-

ратичните ценности. В цялостния процес на образование не трябва да се забравят и поведението и личният пример на преподавателя, защото би било жалко, ако учителят преподава уроци за демокрация, а самият той демонстрира неуважение и незачитане на правата на учащите се.

В учебното заведение трябва да се създаде такава среда, в която да има условия и възможности за практическо прилагане на демократичните ценности в една общност, където гласът ти ще бъде чул, мнението ти ще бъде уважено, правото ти ще бъде зачетено, общност, която да ни учи на съпричастност и отговорност. Така се възпитава гражданско поведение.

Незнаещият (невежият) човешки индивид възприема важните обществени въпроси като много сложни, тъй като той трудно ги разбира и смята, че те са независещи от него. Това го подтиква към пасивност, този човек губи чувството си за отговорност, свобода, позиция. А демокрацията изисква активни граждани, които се създават в процес на социализация. Демокрацията трябва да се учи, за да се укрепва и развива, а социализацията, както вече подчертахме, започва в училище.

В процеса на образование младите хора трябва да получат знания и умения за набиране на информация, за тълкуване на тази информация, за осмисляне, за правилна оценка, за изразяване на собствено мнение, за изграждане на собствена позиция и за поемане на отговорност.

От България като пълноправна членка на ЕС се изискват много усилия и работа в тази насока. Ако досега образованието е формирало граждани на нацията, сега то ще формира граждани на Европа. Защото да си гражданин на Европа, не значи само да приемеш нейните правила и да бъдеш пасивен изпълнител, а означава активно да участваш в проектирането, създаването и прилагането на тези правила.

В нашата образователна система трябва все повече да се набляга на познанията за Европа, на нейната история и култура. Защото историята не е само дати и събития, тя е хронология на идеи, вери, култури, традиции, които изграждат днешното общество на обединена Европа. Взаимното опознаване на културите е основна предпоставка за толерантност между отделните нации.

ЕС полага големи усилия за интегрирането на малцинствата*. Комитетът на министрите на Съвета на Европа прие на 3.II.2000 г. специален документ (препоръка) (7) за образованието на ромските деца в Европа. В него министрите признават, че „има неотложна нужда да се построи нов фундамент за бъдещи образователни стратегии, насочени към ромските/циганските деца в Европа“.

В Република България през десетилетието 1997–2007 г. са налице доста публикации (8), даващи своя принос за интеграцията на ромите. Те са насочени към анализирането на образователните политики в процеса на интеграция на малцинствата и към формирането на модели на толерантно и активно общуване в училищната среда.

Запазването на многообразието на нациите също е важен момент в политиката на ЕС. Всяка нация трябва да запази своята идентичност и в същото време да укрепне европейската идентичност, за да се чувстваме повече европейци. Това е залегнало в програмите на ЕО – пътувания с учебна цел, изучаване и овладяване на нови европейски езици, сътрудничество с европейски партньори, студентски бригади в страните от Европа и др. Република България допълва богатството на общността с постиженията си в литературата, изкуството, спорта.

Европейското гражданство определено носи предимства, но то също носи и отговорности. Нашият принос в огромна степен зависи от знанията ни, от това, дали познаваме ценностите на ЕС и нашите права. Тези познания се градят постепенно, тъй като не става дума за усвояване на някакъв обем информация, а за нейното осмисляне, разбиране и формиране на определен начин на мислене. Едно от най-ефективните средства за постигане на това е образованието, а образованието за демократично гражданство изразява основните умения, принципи, идеи, всичко онова, което ни е нужно, за да живеем заедно. Един от основните въпроси е дали младите хора в Република България имат представа какво е да си добър гражданин, какво трябва да знаеш и можеш, за да си

---

* група хора, която се чувства в неравностойно положение или дискриминирана от мнозинството заради своята раса, религия, пол или етническа принадлежност – характеристиките на едно малцинство съгласно ЕС

такъв. Това води до следващия въпрос: Необходимо ли е в учебните заведения целенасочено да се преподават уроци за демократично гражданство и с какво съдържание би трябвало да са тези уроци, след като вече сме част от ЕС?

Българското общество очаква отговор на тези въпроси от Образователното министерство. Пред преподавателите стоят няколко предизвикателства, като първото от тях е личната им подготовка по ключови въпроси, като например към какво е насочено образованието за демократично общество; как тълкува то понятията „демокрация“, „равенство“, „права на човека“, „граждански права“; какви практики и умения трябва да се формират у младите хора, за да се превърнат в знаещи и активни граждани.

За целта трябва да се започне с интегрирането на преподавателите в нови, по-комплексни програми, които да се превърнат в постоянен процес. Обучението към демократично общество акцентира върху придобиването, прилагането и разпространението на знания, ценности и умения за изграждане на гражданското общество. Учебният процес надхвърля възпроизвеждането на факти и предполага използването на комплексни методи и подходи за обучение в практики и дейности, насочени към активно и отговорно участие на младите хора в процесите на вземане на решения в рамките на техните общности.

Трябва да се обърне внимание на препоръките, дадени на Конференцията за обучение на преподаватели относно обучението за демократично гражданство и спазването на човешките права, която бе проведена от 15 до 17.VI.2005 г. Тези препоръки се свързват с развитието на специфичните цели в проекта. За да се превърне тази дейност в приоритет на държавите членки на ЕС, са необходими сериозни усилия през следващите години. За това е необходимо подсилване на капацитета и готовност за участие и ангажиране (въвличане) и на другите участници в образователната структура – местна администрация, ръководители на образователни институции, ученици, студенти, партньори и др. Набляга се също на сътрудничеството на страните членки за създаването на демократична и етична образователна среда едновременно в учебните заведения и извън тях. Всички образователни институции

от началното училище до университетите би трябвало да са ангажирани в постигането на набелязаните действия, и то с помощта и на други организации, фондации, институции.

Някои от държавите членки на ЕС са включили демократичното гражданство в своите учебни програми. Изучават се основните понятия – „гражданин“ и „граждански права“, „демократия“ и „демократичен режим“, „човешки права“ и „формиране на лично мнение“. Разработените програми са съобразени с възрастовата граница на учащите се и с техните възможности.

Новата икономика на знанието поставя множество предизвикателства пред системата на образованието и обучението. В тази област България е постигнала най-голям успех в сравнение с останалите области, по които се следи напредъкът на страните, но реформата в образованието и обучението е наложителна, ако България иска да запази сравнително добрите си конкурентни позиции. Създаването на ново знание под формата на нови продукти, техники и технологии изисква креативно мислене, аналитични способности и обучение през целия живот от работната сила. Това предполага качествено реформиране на образователната система с оглед на придобиване на основни познания и умения в основното образование, както и творческо и критично мислене от младите хора в средното и висшето образование. Изключително важно е внедряването на съвременни обучителни методики с широко използване на информационните и комуникационните технологии и качествено нов тип преподавателски състав.

Основните индикатори, по които Световната банка следи напредъка на страните в областта на образованието и обучението, са грамотност на възрастното население, ниво на записванията в средното образование и ниво на записванията във висшето образование. И по трите показателя Република България има добри позиции в сравнение с развитите европейски икономики. Това доказва, че страната ни има базисен човешки капитал за създаване и разпространение на иновации, но той следва да се развива.

Динамичната и конкурентоспособна икономика предполага наличие на гъвкава образователна система, способна да отговаря на предизвикателствата на съвременното ико-

номическо и социално развитие. Новата икономика на знанието е свързана с развитието на високотехнологични сектори, които създават висока добавена стойност, а това предполага достатъчно кадри в областта на инженерните науки, математиката, академичните и приложните изследвания.

Структурата на времето, прекарано в обучение в системата на продължителното професионално обучение по области на обучение през 1999 и 2002 г. за България, показва, че интересът към придобиване на квалификация в сферите „продажби и маркетинг“, „управление и администрация“, „компютърни умения“, „счетоводство и финанси“ и „чужди езици“ непрекъснато се увеличава (18). Следователно важно предизвикателство пред системата на продължителното професионално обучение е създаването на достатъчен капацитет, за да отговори адекватно на увеличаващото се търсене на този вид ново знание.

В борбата с безработицата и насърчаването на заетостта Лисабонската стратегия (19) поставя акцент върху необходимостта от инвестиции в образованието, професионалната квалификация и преквалификация и обучението през целия живот*. Важни задачи в образователната сфера пред страните членки на ЕС до 2010 г. са: намаляване наполовина на броя на хората на възраст 18–24 г. само с основно образование; поне 85 % от хората на възраст 20–24 г. да са завършили средно образование; и насърчаване „обучението през целия живот“ с помощта на социалните партньори.

Делът на хората на възраст 20–24 г., които имат не по-ниско от средно образование, в България е сравнително добър – 76 % за 2004 г. Равнището на този индикатор е близко до средното за Европа, но все още е далече от желаното равнище – 85 %. Тревожен е фактът, че 21,4 % от населението на възраст 18–24 г. има по-ниско от средното образование и няма намерение да продължава образованието си или да повишава квалификациите си, което означава, че тези млади хора навлизат в трудовата си кариера със слаби конкурентни позиции на трудовия пазар. Необходими са насърчителни мерки за повторното интегриране на тези хора в образователната сис-

---

* life-long learning

тема и за включването им в различни професионално-квалификационни курсове, които ще повишат качеството на тяхната заетост и възможностите им за трудова реализация.

Една от най-важните задачи пред образованието е да формира ясни и непротиворечиви представи пред обучаващите се за същността и функцията на човешките общества, да разкрие основните принципи, върху които те се изграждат, връзката между икономиката и обществените структури, двигателите за общественото развитие, нормите, които са валидни в момента, правата и отговорностите както на всеки отделен индивид, така и на обществото като цяло. Много съществен елемент е връзката между ценностните системи на общностите и обществата, т.е. да се изясни каква е вътрешната връзка между тях и в същото време каква е тяхната специфика. В същото време ние си даваме сметка, че това са проблеми, които не могат да бъдат делегирани на отделен учебен предмет – към тях имат отношение цяла поредица от учебни дисциплини. Осъзнаването на този факт трябва да доведе до преодоляване на наследената от XIX век разделеност на знанието и учебните програми по различните дисциплини. Докато това не стане, всички приказки за „междупредметни връзки“ ще си останат само добри и неизпълними обещания.

Друга, много важна задача, която обществото очаква от образованието да реши, е оптималната интеграция на всеки негов член в икономическия и социалния живот. Доколкото в съвременното общество необразованите индивиди почти нямат шансове за успешна социализация, дотолкова обществото ще трябва да се грижи за тези свои граждани, които са останали необразовани. А това е социално неприемлива алтернатива.

България следва да предприеме специална политика за насърчване на по-продължителния престой на младите хора в образователната система.

В Република България е разработена Програма за развитие на средното образование (21) (2005–2016 г.), в която образованието е поставено като национален приоритет, а детето е основна ценност за държавата. В нея са посочени основните проблеми на образователната система, принципите на промените, основните цели, набелязани са мерките,

които трябва да бъдат предприети, както и промените и времето за тяхното въвеждане за постигане на целите. В процеса на обучение и възпитание се включва активното участие на родители, преподаватели, неправителствени организации.

Вятърът на промяната няма да отmine и висшето образование. Очаква се през 2008 г. министерство и ректори за втори път да се опитат да убедят депутатите да дадат по-голяма финансова автономия на държавните университети.

Още в началото на 2007 г. просветното ведомство представи стратегия за развитие на висшето образование. Сред основните акценти беше възможността университетите сами да определят таксите и броя на първокурсниците. Държавата трябваше да постави таван на цената на обучението. Броят на студентите пък не трябваше да надвишава определения при акредитацията лимит за всяко висше учебно заведение. Народното събрание в последния момент отхвърли реформите.

Затова ректори и правителство обединиха усилия и подписаха документ, според който неосъществените през 2007 г. реформи трябва да станат факт до средата на 2008 г. „Те ще осигурят конкуренция между висшите училища, ще направят по-лесен входа и по-труден изхода от тях.“* „Това е начинът да се спаси образованието от финансов колапс“, обявиха ректорите.

Обещаните реформи предвещават увеличение на таксите за финансово достъпните засега държавни университети. Правителството смята да тушира евентуалното обществено недоволство с приемането на дългоочаквания закон за студентското кредитиране. „Чрез него ще се осигурява равен достъп до образование независимо от социалния статут.“*

Образованието трябва да е приоритет на всяка една държава, тя трябва да подкрепи предвидените от ЕО реформи, чиято цел е приспособяването на образователните системи на страните членки към промените на пазара на труда и обществото като цяло, стремейки се да създадат едно демократично гражданско общество, защото от училищната

---

* Цитат от изказване на министър Даниел Вълчев.

* Цитат от изказване на министър Даниел Вълчев.

скамейка започва бъдещето на една нация, бъдещето на един съюз.

ЛИТЕРАТУРА

1. <http://www.europe.bg/htmls/page.php?id=11552&category=358>
2. Допълнителен протокол на ЕКПЧ.
3. Харта на Общността за основните социални права на работниците – точка 15; Социална харта – член 10.
4. Чл. 24, ал. 3. Всяко дете има право да поддържа редовно лични отношения и преки контакти с двамата си родители освен когато това е против неговия интерес.
5. http://www.europe.bg/upload/docs/c_30320071214bg00170035.pdf
6. Конференция на Съвета на Европа за лансиране на Европейската година на демократичното гражданство чрез образование – 2005. 13–14 декември 2004 г. Изказване на доц. д-р Игор Дамянов, министър на образованието и науката на Република България.
7. The Committee of Ministers adopted Recommendation No. R (2000) 4 on the education of Roma/Gypsy children in Europe on 3 February 2000.
8. Димитров, Г. Хуманното общуване с ромските деца като фактор за приобщаването и активизирането им в учебно-възпитателния процес. – Педагогика, бр. 12, 2005; Ризов, Ил. Образователната програма за развитие на межкултурен опит – български модел за межкултурно образование в началното училище. – Педагогика, бр. 3, 2002.
9. Recommendation of the Committee of Ministers on policies in the field of education for democratic citizenship; decision No. CM/772/17012001.
10. Демократичното гражданство в училище. Учебно помагало. С.: Европейски център за обучение ЛАКТЕА, 2005.
11. http://ec.europa.eu/education/index_en.html
12. EU programmes on Education and training. Sofia: Pantoniadou.

13. Presidency conclusions. Lisbon European Council. 23–24 March 2000; http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm

14. Резолюция за насърчаване на засиленото европейско сътрудничество в професионалното образование и обучение. Съвет на ЕС, 12.XI.2002 г.

15. Декларация на европейските министри на професионалното образование и обучение и на Европейската комисия. Копенхаген, 29–30.XI.2002 г.

16. Съвместна декларация на европейските министри на образованието. Болоня, 19.VI.1999 г.; http://e-qedu.ru.acad.bg/BG/Intel_izgrazdane.htm

17. Среща на европейските министри, отговарящи за висшето образование. Прага, 19.V.2001 г.

18. Проект „Прогнози и перспективи на българското образование“. София, 2005.

19. Лисабонска декларация; http://bgrectors.com/pages/multination_ramk/initiatives/link2-716096511/pdf-716096511.pdf

20. <http://mail.nacid.bg/newdesign/bg/index.php?id=23>

21. <http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/>;
http://51sou-info.atspace.com/download/programa2005_2016.ppt

СТРУКТУРА И ЕЛЕМЕНТИ НА СИСТЕМАТА ПО КАЧЕСТВОТО СЪОБРАЗНО С ЕВРОПЕЙСКИТЕ ИЗИСКВАНИЯ

Елена Коемджиева
специалност „Счетоводство и контрол“

Системата по качеството трябва да бъде структурирана и адаптирана към конкретните интереси на организацията и да вземе под внимание съответните елементи, описани в Международния стандарт ISO 9004.

Системата по качеството трябва да функционира така, че да осигури увереност, че:

- системата е разработена, внедрена, поддържана и ефективна;
- продукцията задоволява нуждите и очакванията на потребителя;
- нуждите на обществото и околната среда са взети под внимание;
- внимание е обърнато преди всичко на предотвратяването на проблема повече, отколкото на констатирането след неговото появяване.

СТРУКТУРА НА СИСТЕМАТА ПО КАЧЕСТВО

Принципната структура на системата по качество включва:

- отговорностите по изграждане на системата;
- процесите, свързани с изграждането на системата;
- процесите за осъществяване на системата;
- ресурсите за осъществяване на системата.

Съгласно с Международния стандарт ISO 10011-1 организационната структура на системата по качеството може да се формира на три основни нива:

- I ниво: Изготвяне на наръчник по качеството;
- II ниво: Изготвяне на основни процедури по качеството;
- III ниво: Съставяне на работни процедури и оперативни документи по качеството.

Наръчникът по качество е документ, който отразява политиката по качеството и разкрива същността на системата по качество. Той се състои от две части:

- Наръчник по управление на качеството;
- Наръчник по осигуряване на качеството.

Основните процедури съдържат основната част на документацията, както и на плана и на организацията на дейностите, свързани със системата по качеството. Те се включват в Наръчника по качество и съдържат основните елементи на стандартите от серия ISO 9000 (1), (2), (3).

Системата по качество трябва да бъде разработена и внедрена с цел изпълнение на задачите, вложени в политиката по качеството на фирмата. Всеки елемент в системата по качеството се променя в зависимост от вида на дейността и на продукцията.

Ефективната система по качество се изгражда по такъв начин, че да задоволява потребителските изисквания и очаквания и същевременно да служи при защита на интересите на фирмата. Добре структурираната система по качество служи за оптимизиране и контролиране на качеството по отношение на риск, разходи и изгоди.

ЕЛЕМЕНТИ НА СИСТЕМАТА ПО КАЧЕСТВОТО

Детайлно те са посочени в Международния стандарт ISO-9004. В тях влизат:

1. Отговорност на ръководството
2. Принципи на системата по качество
  - а) проверка на системата по качество
3. Съображения за свързаните с качеството разходи
4. Качество в маркетинга
5. Качество в спецификацията и разработката
  - а) контрол на разработката
6. Качество при закупуването
7. Качество на производството
  - а) контрол на процесите
8. Контрол в производството
  - а) контрол и проследяемост на материалите
  - б) контрол върху резултатите от проверките

9. Проверка на продукцията
10. Контрол върху измервателното и изпитвателното оборудване
11. Несъответствия
12. Коригираща дейност
13. Обработка и следпроизводствени дейности
- а) обслужване след продажбата
14. Документиране и документи за качеството
- а) документи по качеството
15. Персонал (обучение)
16. Безопасност на продукцията и отговорност
17. Използване на статистическите методи

Елементите на системата по качество са свързани много пряко с нейният обхват, включващ:

- качество в маркетинга;
- качество в индивидуалния процес;
- качество в покупките и в кооперацията;
- качество в продажбите;
- качество в обслужването;
- качество в технологичната подготовка;
- качество в самото производство.

1. Отговорност на ръководството на фирмата по отношение на качеството

Отговорността за политиката по качеството на фирмата и ангажиментите, свързани с нея, са задължение на най-високото равнище на управление. Ръководството на фирмата трябва да разработи и формулира цялостната си политика по управление на качеството.

2. Принципи на системата по качество на продукцията

В системата по качество са свързани и си взаимодействат всички дейности, имащи отношение към качеството на продукцията – маркетинг и проучване на пазара, разработване на продукцията и снабдяване с материали, планиране на технологичните процеси и осъществяване на самото производство, съхранение и реализация на продукцията, монтаж, експлоатация и поддържане.

3. Съображения за свързаните с качеството разходи

Разходите на фирмата могат да се дължат на пропуски в проучването и проектирането, както и на повторната преработка на несъответстващ продукт. Рисков фактор за фирмата са дефектите на продукцията.

4. Задължения и отговорности по качеството

Дейностите, свързани с качеството, трябва да бъдат определени и документирани. Те се конкретизират по видове и изпълнители. Прави се разграничение между вътрешното и външното осигуряване на качеството.

Ръководството трябва да определи равнището на компетентност, практическия опит и обучението, изисквани от персонала. То трябва да определя и факторите за качеството, които влияят върху пазарната позиция, продукцията, процесите или сродни услуги.

5. Документиране на системата по качество

Всички елементи, изисквания и условия, възприети от организацията за нейната система по качеството, трябва да бъдат систематично, методично и разбираемо документирани под формата на процедури и правила. Типична форма на най-главния документ за демонстрация на документираната система по качеството е „Наръчник по качеството“. Неговата най-главна цел е да определи най-общата структура на системата по качеството, като служи за постоянно указание при прилагането и поддържането на системата.

Ръководството трябва да се увери, че за всеки продукт или процес са подготвени и поддържани документирани програми за качеството.

6. Проверки на системата по качеството

Проверките трябва да се планират и провеждат, за да се определи дали дейностите и последвалите резултати на системата по качеството на организацията съответстват на планираните такива и за да определят ефективността на системата по качеството. Програмата за проверка трябва да обхваща:

- назначаване на персонал със съответната квалификация за провеждане на проверките;
- документирани процедури за извършване на проверки.

Персоналът, провеждащ проверките на елементите от системата по качеството, трябва да е независим и да няма директна отговорност за конкретните дейности или области, които се проверяват.

7. Преглед и оценка на системата по качеството

Ръководството на организацията трябва да осигури независим преглед и оценка на системата по качеството на определени интервали.

Прегледите на политиката по качеството и целите трябва да се извършват от върховното ръководство.

8. Финансови съображения за системата по качество

Важно е ефективността на системата по качество да бъде оценена финансово. Разходите за предпазване и оценяване се смятат за инвестиции, докато разходите при провали се считат за загуби. Компонентите на разходите са: предпазване, оценяване, вътрешен провал, външен провал.

9. Качество на маркетинга

Маркетингът трябва да създаде адекватно дефинирани и определени изисквания за качеството на продукцията. Маркетингът трябва да създаде система за непрекъснато следене на информацията от потребителя и на обратната връзка с него. Цялата информация, отнасяща се до използването и задоволяването на потребителя в качеството, трябва да бъде анализирана, съпоставена, проверена и съобщена в съответствие с документираните процедури.

10. Качество в техническата спецификация и разработката

Спецификацията и разработката трябва да са такива, че изделието да се произвежда, проверява и контролира при определените производствени, монтажни, пускови или работни условия. Всички разработки трябва да бъдат проверени, за да се осигури изпълнението на спецификациите на продукцията.

Резултатите от всички тестове и оценки трябва да бъдат регулярно документираны по време на цикъла на окачествяване и изпитване. Крайният документ, който определя одобряването на разработката, трябва да изисква одобряването на съответните нива на ръководството.

11. Качество на процесите

Работата на процесите трябва да бъде описана до необходимото ниво в документирани работни инструкции. Надзорът и контролът на процесите трябва да се отнасят директно към нетехническите спецификации за готовата продукция или към съответните вътрешни изисквания. Проверката на процесите трябва да включва материалите, оборудването, компютърните системи и софтуер, процедурите и персонала.

12. Контрол на процесите

Всички материали и части трябва да отговарят на конкретните изисквания, преди да бъдат допуснати в даден процес. Особено внимание трябва да се обърне на съхранението и контрола по отклонението, включително и на оценката на продукцията в наличност на определени интервали (за съхранение на крайната продукция).

13. Контрол и поддържане на оборудването

Оборудването трябва по подходящ начин да бъде съхранявано и поддържано между периодите на използване и да бъде проверявано и калибрирано през подходящи интервали от време за осигуряване на изпълнението за прецизност.

Трябва да бъде създадена програма за профилактична поддръжка с оглед на осигуряване на непрекъснатост на процеса. Особено внимание трябва да се отдели на онези характеристики на оборудването, които оказват влияние върху качеството на продукцията.

14. Процес на контрол на управлението

Процесите, които са важни за качеството на продукцията, трябва да бъдат планирани, одобрени, наблюдавани и контролирани. Особено внимание трябва да се обърне на характеристиките на продукцията, които изискват специфични умения. Измененията на процеса трябва да бъдат проверявани през определени периоди за осигуряване на:

- точност и изменения в използваното оборудване;
- умение, способност и познание на операторите;
- точност на резултатите от измененията и данните.

15. Проверка на продукцията

Проверките за материалните продукции могат да включват:

- спиране и проверка на първия образец;

- проверка или изпитване от оператора на машините;
- автоматичен контрол.

Продукцията не трябва да бъде пускана за по-нататъшна употреба, докато не е проверена в съответствие с плана по качеството, освен при положителни обратни процедури.

16. Контрол върху измерителното и изпитвателното оборудване

Контрол върху измерването – трябва да се провежда контрол върху измерителните системи, използвани при разработването, производството и монтажа.

Елементи на контрола – обхват, точност, достоверност, калибриране, периодично представяне на настройка.

Контрол върху измерванията при доставка – той се отнася до всички доставчици, предоставящи стоки и услуги.

Коригиращи средства – ако измерителните процеси не се поддават на контрол, се предвижда използването на коригиращи действия.

17. Несъответствия на продукцията

Мерките за разпореждане с несъответстващата продукция трябва да бъдат изложени в документираните процедури. Същевременно трябва да се вземат мерки за предотвратяване на повторно възникване на несъответствия.

18. Коригирана дейност на качеството

Отговорността и правото за осъществяване на коригиращи дейности трябва да бъдат определяни като част от системата на качеството. Координирането, документирането и провеждането на коригиращи дейности трябва да бъдат възложени на конкретно звено във фирмата.

19. Складиране и след производствени дейности на продукцията

На съхраняваната на склад продукция се извършва маркиране и стикиране. Маркирането трябва да е така направено, че да позволява периодичен контрол.

Обслужването след продажбата е много важно за авторитета на фирмата. Инструкциите за използването, както и за монтажа трябва да бъдат изчерпателни и доставени навреме.

20. Документиране и документи по качеството

Системата трябва да съдържа достатъчно документация. Видовете документи по качеството могат да бъдат: отчете-

ти от контрол, данни от изпитвания, отчети от окачествяване, отчети от утвърждаване, отчети от проверки, отчети за разходи по качеството.

Документите по качеството се съхраняват за определено време. Те трябва да бъдат достъпни за всички, които се интересуват от тях.

21. Обучение на персонала

Персоналът на фирмата трябва да бъде периодично обучаван, и то на всички равнища. Особено внимание трябва да се обръща на новопостъпилия персонал. Вниманието на всеки от фирмата се насочва към квалификацията и мотивацията. Обръща се внимание на осъзнаването на необходимостта от качествено производство.

22. Безопасност на продукцията и отговорност

Мерките, насочени за ограничаване на рисковете, са:

- определяне на съответни стандарти за безопасност;
- извършване на изпитания за оценка на проекта;
- анализиране на инструкциите и предупреждение към

потребителя;

- разработване на методи за проследимост.

23. Използване на статистически метод за анализ и поддържане на качеството

Статистическите методи се прилагат за целите на:

- анализирането на пазара;
- разработването на продукцията;
- определянето на изискванията за надеждност и дълготрайност;

- изследването на контрола на технологичните процеси;

- определянето на равнището на качеството;

- анализирането на данни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Костов, Д. Управление на качеството.
2. Байлов, Ф. Управление на качеството на продукцията. С., 1980.
3. Вавилов, А. Качество на продукцията и пътища за неговото подобряване. С.: Техника, 1975.

БЪЛГАРСКАТА ФОНДОВА БОРСА – СЪСТАВНА ЧАСТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ФИНАНСОВ ПАЗАР

*Ралица Николова
специалност „Стопанско управление“*

Същност и характеристика на финансовия пазар

На финансовия пазар си дават „среща“ търсенето на пари, на парични капитали и цяла редица други самостоятелни вещни носители на стойността на капитала като съкровищни бонове, полици, акции, облигации и др. В зависимост от това, дали говорим за национален и световен пазар на парите и паричните капитали, място на тази „среща“ е националната или световната икономика. Времето на тази среща е работният ден, когато става дума за националния пазар, и цялото денонощие, когато става дума за световния пазар на парите и паричните капитали. Това е т.нар. „широко тълкуване на финансовия пазар“, който включва освен чисто паричните операции, които се извършват в дадено стопанство, и преобладаващата част от предишните сделки, а така също и пазара на ценните книжа.

Освен така очертаното гледище за финансовия пазар е и разглеждането му като пазар, на който оперират само банките и някои специализирани банкоподобни институции. Пазарът на пари, на който вземат участие само търговските банки, е познат като междубанков. Той включва преди всичко сделките с депозити в различна валута, чийто срок варира от едно денонощие до една година. Предназначението на междубанковия пазар на депозити е да осигури възможност за краткосрочно финансиране на операциите на онези банки, които изпитват временен недостиг от пари. Респективно чрез него се осигурява инвестиционна алтернатива на други банки, които пък имат временно излишни парични капитали.

Много широко разпространение в съвременната теория е намерило делението на пазара на паричен и капиталов. В този случай паричният пазар обхваща всички сделки с пари и парични капитали, които имат краткосрочен характер. Тук

влизат сделките и операциите с акции и т.нар. „инструменти за дълг“, чийто срок е над една година. Капиталовият пазар обхваща всички средносрочни и дългосрочни банкови заеми и всички сделки с облигации, чийто срок е по-дълъг от една година, като:

- дългосрочни правителствени ценни книжа;
- корпоративни облигации;
- банкови облигации;
- общински и корпоративни облигации.

По-широко тълкуване на финансовия пазар като пазар на парите и паричните капитали има важно теоретико-методологическо значение за изучаването на всички парични процеси и отношенията на съвременното стопанство в тяхната взаимна връзка и обусловеност. Не по-малка е неговата значимост за управлението на съвременната икономика.

За да добием пълна представа за финансовия пазар, трябва да разгледаме субектите – участниците в сделките на този пазар, и обектите, или предмета на тези сделки на видовете операции, на цените по които се купуват паричните ефекти.

Субекти на финансовия пазар

На пазара на парите и паричните капитали участват и извършват сделки всички възможни субекти:

- финансовите институции – търговските банки, застрахователните дружества, пенсионните фондове и др.;
- нефинансовите предприятия от всички сектори на икономиката;
- физическите лица или домакинствата;
- Централната банка и Министерството на финансите в лицето на държавата.

Трябва обаче да отбележим, че, когато говорим за участие на финансовия пазар, не всички субекти или институции имат еднакви възможности и присъствие на него. Едни са възможностите и присъствието на отделния гражданин, съвсем други са на държавата, фирмите или банките. Главните и постоянни субекти – участниците в операциите на паричния и капиталовия пазар, са банките. Последните се оп-

ределят като основните и най-големи финансови посредници, тъй като основната им дейност се изразява в публично влогонабиране и кредитиране.

Обекти на търгуване на финансовия пазар

Обектът или предметът на търсене или предлагане, на покупко-продажба на този пазар са националните и чуждите парични средства, паричните капитали и книжа в най-широкия смисъл на тази дума.

На пазара на парите и паричните капитали ежедневно се извършват множество най-разнообразни сделки и операции.

Тези сделки най-общо биват:

- чисто парични или валутни сделки;
- кредитни сделки;
- посреднически или комисионни сделки;
- сделки с ценни книжа.

Цената, по която се купуват и продават паричните ефекти, на този пазар приема различни форми. Например при сделки с валута и валутни ценности тя приема формата на валутен курс. При кредитни сделки тя се представя като лихвен или сконтов процент. При сделките с ценни книжа цената се нарича курс на ценните книжа или борсова котировка.

В широк план финансовият пазар може да бъде разделен на три обособени и взаимно допълващи се звена, елементи или съставки, всяка от които се характеризира или обхваща точно определен кръг субекти, операции и цени. Това са чисто паричният, или валутният пазар, кредитният пазар и пазарът на дългосрочните ценни книжа – фондовата борса.

Обща характеристика на фондовата борса. **Борсата е регламентиран пазар, на който редовно се събират посредници на купувачи и продавачи или установяват контакт помежду си по електронен път, за да извършват сделки с ценни книжа, по цени, които се определят от търсенето и предлагането.**

Появата на борсите в исторически план е свързана с развитието и разрастването на паричните отношения и появилата се във връзка с това нужда от посредничество и улесняване на контактите между купувачите и продавачите.

Счита се, че борсата възниква още през XIX век във Фламандия, където търговци от различни краища отсядали в къщата на г-н Ван де Бурс, където обменяли информация и сключвали търговски сделки за различни стоки. Първата борса за сделки с ценни книжа започва да функционира в Амстердам, където през 1608 г. е извършено прехвърляне на акции на Източноиндийската компания, а две десетилетия по-късно е построена и специална сграда. По-късно в повечето големи европейски градове – средища на търговска дейност, се откриват борси.

Борсовото дело у нас има близо едновековна история. Първият закон за борсите е приет през 1907 г., с който се регламентират устройството и функциите както на фондовите, така и на стоковите борси. Прототип на този закон за борсите е един правилник на неофициално образуваната стокова борса във Варна през 1902 г. По-пълен закон за борсите, съобразен с европейското борсово законодателство, излиза пред 1912 г. Въз основа на този закон същата година се открива стокова борса и в Бургас. През 1914 г. е приет указ за учредяване на специализирана фондова борса; тя започва да работи едва през 1918 г., но за кратко време след деветмесечно съществуване е закрыта. През 1920 г. борсата отново се открива, като осъществява сделки повече с валута, отколкото с ценни книжа, но през септември 1925 г. се закрыва поради липса на сделки. Сключеният през 1928 г. стабилизационен заем създава предпоставки за съживяване на стопанския живот в страната, а заедно с това и на фондовата борса. По инициатива на правителството управителният съвет на борсата решава след съответна подготовка да се открият отново борсовите заседания, които започват през същата 1928 г. Оттогава фондовата борса в София с някои прекъсвания продължава дейността си до войната и до промяната на системата у нас.

След промяната на 10.XI.1989 г. започна постепенно преустройството на икономиката на пазарна основа. Новообразуваните акционерни дружества започнаха да емитират акции и временни удостоверения, а Министерството на финансите – облигации и съкровищни бонове, с което се създадоха

предпоставки за учредяване на фондови борси. Първите борси се появиха през 1991 г.

Особености на Българска фондова борса – София АД. Ново начало на борсовото дело у нас беше създадено с учредяване на Българската фондова борса – София АД в резултат на сливането на Първа българска фондова борса и Софийска фондова борса. Новоосновената българска фондова борса – София АД беше учредена на 6.VI.1997 г.

Върховен управителен орган на борсата е Съветът на директорите, който определя изискванията към членовете ѝ и техните борсови посредници, условията за извършване на срочни сделки и изпълнява решенията на Общото събрание на акционерите на борсата (нейните членове).

Оперативната работа на борсата се ръководи от изпълнителен директор, на когото са подчинени 4 дирекции и 2 отдела:

- дирекция „Допускане и регистриране на ценни книжа“;
- дирекция „Търговия, клиринг и сетълмент“;
- дирекция „Информационни системи“;
- дирекция „Международно сътрудничество и връзки с обществеността“.

Изпълнителният директор ръководи и два самостоятелни отдела: „Надзор“ и „Счетоводство“.

За членове на Българска фондова борса – София АД се приемат лица, за които не е открито производство по несъстоятелност и които отговарят на следните условия:

- да притежават най-малко 1000 акции от капитала на борсата;
- да са инвестиционни посредници;
- да са членове на Централния депозитар или да имат договор с член на депозитара;
- да имат трудови или граждански договори с най-малко двама борсови посредници.

На борсата действат два вида борсови пазари: регистрирани пазари и нерегистриран (свободен) пазар. Регистрираните пазари имат 4 пазарни сегмента – официален, паралелен, временен и облигационен.

На БФБ – София АД се организират два пазара на ценни книжа – **официален и неофициален**. На официалния пазар могат да бъдат регистрирани ценни книжа само на най-големите и ликвидни емитенти при спазване на следните изисквания:

1. Емитентът на акции да има отчетени най-малко 5 финансови години от първоначалната регистрация в съда.

2. Пазарната капитализация на емисията да не бъде по-малка от 1 млрд. лв.

3. Най-малко 25 % от емисията да бъдат предложени публично.

4. Емитентът да има най-малко 500 акционери.

5. Емитентът да има печалба от дейността си през последните 3 години.

6. През последните 3 години най-малко веднъж да е изплащан дивидент.

7. Емитентът или упълномощеният от него посредник да има сключен договор за регистрация на емисията с Централния депозитар.

Според борсовия правилник на неофициалния пазар се допускат за търговия книжа, които отговорят на следните изисквания:

1. Емитентът на акции да има отчетени най-малко 3 финансови години от първоначалната регистрация.

2. Пазарната капитализация на емисията да не бъде по-малка от 500 млн. лв.

3. Най-малко 10 % от емисията да бъдат предложени публично.

4. Емитентът да има най-малко 250 акционери.

5. Емитентът да има печалба от дейността си през последната година.

6. Емитентът или упълномощеният от него посредник да има сключен договор за регистрация на емисията с Централния депозитар.

Пазарът на БФБ се разделя на **различни сегменти** в зависимост от вида на приетите за търговия книжа и според техния емитент. От тази гледна точка имаме **пазар на акции, пазар на облигации и пазар на ДЦК**.

На облигационния пазар задължително се приемат облигации, съкровищни бонове и други ценни книжа. За участие в този пазар трябва да се спазват следните изисквания:

1. Емитентът на корпоративни дългови ценни книжа да има най-малко 3 отчетени финансови години от първоначалната съдебна регистрация.

2. Номиналният размер на емисията да не бъде по-малък от 100 млн. лв.

3. Най-малко 25 % от емисията да са предложени публично.

4. Емитентът или упълномощеният от него посредник да има сключен договор за регистрация на емисията с Централния депозитар.

На борсата се приемат следните видове поръчки за покупко-продажба на ценни книжа:

– **лимитирани** – съдържат пределни цени, с които борсовите посредници се съобразяват при сключването на сделки на борсовия под;

– **пазарни** – те се изпълняват в момента на въвеждането им в търговската система на борсата според най-добрите условия за инвеститора. По своя характер пазарните поръчки се **моментални**.

Всяка борсова поръчка трябва да съдържа кода на емисията, вида на поръчката, дали е за покупка или за продажба, цена и брой на ценните книжа, дали поръчката е за клиент или за собствена сметка.

Поръчки за покупка и продажба на ценни книжа се въвеждат в електронната система на борсата и се класират автоматично от нея по два приоритета – **ценови и времеви**.

Всеки член на борсата носи финансова отговорност за своевременното предаване на продадените ценни книжа и за заплащането на купените ценни книжа. Заплащането се извършва само по безкасов начин чрез дебитиране и кредитиране на банкови сметки. Членовете на борсата водят отчетност за клиентските поръчки и за сключените сделки за сметка на клиентите. Те изпращат на всеки клиент **потвърждението за всяка сключена за негова сметка сделка**.

Един час след приключване на всяка сесия отдел „Клиринг и сетълмент“ предава на всеки член компютърна разпе-

чатка или запис с данните за всички сделки, сключени по време на сесията. Освен това отдел „Клиринг и сетълмент“ всеки ден след приключване на сесията изпраща на Централния депозитар отчет за сключените сделки през деня, въз основа на които депозитарът извършва прехвърлянето на ценните книжа, прилагайки метода „**доставка срещу плащане**“ (DVP).

Правилникът на БФБ допуска извършването на срочни сделки с ценни книжа. На сегашния етап от развитието на националния капиталов пазар обаче такива сделки липсват.

Борсата се финансира, като събира такси за извършените сделки както от купувача, така и от продавача, а също така и за ежегодното поддържане на регистрацията, размерът на които се определя от вида на търгуваните книжа и от обема на емисията.

През последните години българският финансов пазар и в частност този на ценни книжа претърпя бързо организационно и институционално развитие. Това стана възможно в условията на постигната финансова стабилност благодарение на въведения в средата на 1997 г. паричен съвет. Допълнителен тласък в усъвършенстването на търговията на БФБ е предприетото сътрудничество с борсите от региона и с тези от Западна Европа. В тази връзка бихме могли да посочим обявените намерения относно въвеждането на новата електронна платформа за търговия на Дойче бюрзе, известна като Ксетра. Това на практика е стъпка в посока на по-тясна интеграция на националния фондов пазар с този от Западна Европа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Асенова, М., Ст. Симеонов. Фондови борси. Велико Търново: Абагар, 2004.
2. Стоянов, В. Пари, банки, борси. С., 1999.
3. Петков, Б. Борсова търговия. С.: Стопанство, 1999.
4. Правилник на БФБ – София АД.
5. www.bse-sofia.bg

**Колеж по икономика и администрация
Пловдив**

Студентска научна конференция – 10.V.2008 г.

**УСЛОВИЯ И ПРЕДПОСТАВКИ
ЗА УСПЕШНАТА ИНТЕГРАЦИЯ
НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**

Редактор:	Иван Петров
Коректор:	Камелия Алексиева
Предпечат:	Камелия Алексиева
Печат и подвързия:	КИА

Пловдив, 2008 г.